ICELAND LIECHTENSTEIN NORWAY eea grants

Promovarea DIVERSITĂȚII ÎN CULTURĂ ȘI ARTĂ în cadrul patrimoniului cultural european

Fundația Corona

15 martie 2016, Iași, România

Stimată Doamnă, Stimate Domn,

Fundația Corona din Iași, în parteneriat cu **Muzeul Național al Literaturii Române Iași,** a derulat în perioada 1.04.2015 – 30.03.2016 proiectul **„Minorități minore",** finanțat printr-un Grant oferit de Norvegia, Islanda, Liechtenstein și Guvernul României în cadrul Programului PA17/RO13 *Promovarea diversității în cultură și artă în cadrul patrimoniului cultural european.*

Proiectul abordează **5 minorități naționale din România, germani, ruși-lipoveni, turci, ucraineni și evrei** care au avut o contribuție semnificativă la istoria și cultura românească și si-a propus recuperarea moștenirii cultural-istorice a minorităților etnice din România, conștientizarea acesteia în rândul publicului larg, promovarea și valorificarea ei prin evenimente și materiale de promovare turistică.

În cadrul proiectului s-au realizat:

- **1 Studiu cultural istoric** cu privire la germani, lipoveni, turci, ucraineni și evrei;
- **1 Film documentar** despre 5 minorități, cu audiență în rândul a 50.000 de persoane;
- **5 Gale ale minorităților** (Iași, Cluj-Napoca, Timișoara, Constanța și București) cu participarea a 370 de reprezentanți ai minorităților, specialiști, publicul larg, mass-media, precum și cu implicarea a 78 de elevi și profesori într-un concurs de amenajare standuri;
- **1 Catalog cultural turistic** distribuit către 900 de destinatari din România și străinătate (licee, agenții de turism, instituții media și alte organizații și instituții relevante).

Suntem onorați să vă oferim cu titlu gratuit următoarele produse rezultate în cadrul proiectului:

- **Catalog Cultural Turistic** – material pentru promovarea turistică a patrimoniului cultural istoric al celor cinci minorităților naționale abordate (format fizic și electronic);
- **DVD – Film documentar** în 5 episoade pentru fiecare din cele cinci minorități abordate;
- **Studiu Cultural Istoric** privind moștenirea cultural istorică a celor cinci minorități abordate (doar în format electronic).

Toate materialele pot fi utilizate în scopuri educative, de promovare turistică sau de difuzare pe canale media diverse. Produsele pot fi utilizate de asemenea în orice alte contexte legate de promovarea patrimoniului cultural istoric al minorităților naționale (conferințe, workshop-uri etc.).
În ceea ce privește Filmul documentar, acesta poate fi pus la dispoziția celor interesați și în format Full HD pe baza unei solicitări scrise prealabile.

Dreptul de utilizare asupra materialelor oferite este doar pentru contextele enunțate. Precizăm că niciunul din aceste produse nu poate fi comercializat. De asemenea, ele nu pot fi multiplicate și distribuite decât gratuit și cu acordul prealabil scris al Fundației Corona.

Pentru monitorizarea impactului proiectului, vă rugăm să ne transmiteți prin e-mail o scurtă descriere a modului în care ați utilizat aceste resurse, dacă este cazul.
Materialele și detalii suplimentare pot fi consultate și pe pagina web a proiectului: http://minoritati.fundatiacorona.ro/

Pentru mai multe detalii, vă rugăm să ne contactați la:
Fundația Corona
Iași, Str. Păcurari, nr. 21, jud. Iași, România
Telefon: 0232 244 530, fax: 0232 244 536
www.fundatiacorona.ro; office@fundatiacorona.ro

Romanică Bogdan – Manager proiect,
Email: bogdan.romanica@fundatiacorona.ro

Sile Irina – Director executiv,
E-mail: irina.sile@fundatiacorona.ro

Muzeul Național al Literaturii Române Iași

Fundația Corona

Muzeul Național al Literaturii Române Iași

„Așijderea și limba noastră din multe limbi este adunată și ne este amestecat graiul nostru cu al vecinilor de primprejur, măcar că de la Râm ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate.”

Grigore Ureche, ***Letopisețul Țării Moldovei***

CATALOG CULTURAL TURISTIC

ITINERARII TURISTICE, STUDIU ȘI FILM DOCUMENTAR despre cinci minorități naționale din România

ICELAND LIECHTENSTEIN NORWAY eea grants

Promovarea DIVERSITĂȚII ÎN CULTURĂ ȘI ARTĂ în cadrul patrimoniului cultural european

ROMÂNIA MINISTERUL CULTURII

unitatea de management a proiectului

www.eeagrants.org www.fonduri-diversitate.ro www.fundatiacorona.ro

Proiect finanțat printr-un Grant oferit de Norvegia, Islanda, Liechtenstein și Guvernul României

Germani
Ruși Lipoveni
Turci
Ucraineni
Evrei
Moldova
Chișinău
Tiraspol
Котовськ
Kotovs'k
Rîbnița
Soroca
Bălți
Білгород-Дністровський
Bilhorod-Dnistrovs'k
Rezervația Biosferei Delta Dunării
Ismail
Izmail
Tulcea
Galați
Brăila
Constanța
Iași
Botoșani
Suceava
Roman
Piatra Neamț
Bacău
Vaslui
Focșani
Buzău
Ploiești
București
Ruse
Cernivtsi
Khotyn
Rădăuți
Vatra Dornei
Bistrița
Baia Mare
Satu Mare
Zalău
Cluj-Napoca
Târgu Mureș
Sovata
Sighișoara
Turda
Alba Iulia
Sibiu
Râmnicu Vâlcea
Pitești
Craiova
Deva
Hunedoara
Drobeta-Turnu Severin
Видин
Vidin
Oradea
Debrecen
Nyíregyháza
Miskolc
Eger
Gyula
Arad
Timișoara
Reșița
Зрењанин
Zrenjanin
Београд
Belgrade
Србија
Serbia
Крушевац
Чачак
Čačak
E81
E79
E71
E75

Cinci țări într-o singură hartă și într-un film documentar

„Călătorului îi șade bine cu drumul”, zice o vorbă veche românească. Multe drumuri au fost și sunt bătute pe meleagurile românești, din cele mai vechi timpuri și până azi. La întâlnirea dintre imperii, dintre Occident și Orient, neamul românesc a împrumutat elemente caracteristice popoarelor dimprejur și le-a oferit cu generozitate călătorilor.

Diversitatea cultural-istorică din România de astăzi poate fi, uneori cu greu, deslușită în limba vorbită zi de zi, în istorii și legende, în îmbrăcăminte și mâncăruri, în arhitectură și arte, în cultura populară sau cea savantă, în ocupații și unelte și, nu în ultimul rând, în felul de a fi al oamenilor, atât de diverși de la un capăt la altul al țării.

Acest text invită călătorul la o vizită cultural-istorică, la o vizită în trecutul prezent încă în oameni, în vorbe, în locuri și obiecte. În paginile următoare veți găsi un ghid turistic pentru o Românie diversă în rădăcini, în clădiri, monumente, vestigii dar și în viața oamenilor și limba vorbită zi de zi.

Din bogata diversitate etnică și culturală a României de ieri și de astăzi, din cele 18 minorități naționale recunoscute, am selectat cinci etnii care au înregistrat în ultimul secol un declin demografic semnificativ sau care sunt în prezent mai puțin vizibile în spațiul public.

Propunem în aceste pagini **șapte itinerarii cultural turistice** care să incite călătorul în explorarea moștenirii cultural istorice lăsate de **germani**, **ruși-lipoveni**, **turci**, **ucraineni** și **evrei**, care și-au adus și își aduc în continuare o contribuție semnificativă la România de astăzi.

- 2 trasee pentru minoritatea germană (sașii din Ardeal și șvabi din Banat);
- 1 traseu pentru minoritatea ruso-lipovenească (Dobrogea și Delta Dunării);
- 1 traseu pentru minoritatea turcă (Dobrogea și Constanța);
- 1 traseu pentru minoritatea ucraineană (Maramureșul și Bucovina);
- 2 trasee pentru minoritatea evreiască (Moldova istorică și Bucureștiul).

Traseele propuse pun în valoare doar câteva din obiectivele turistice specifice minorităților naționale, fără însă a trece cu vederea o serie de alte obiective din proximitate ce pot fi de interes călătorilor pe aceste meleaguri.

La finalul acestui catalog găsiți un **DVD cu 5 filme documentare** şi un **raport de cercetare** realizate pentru promovarea moștenirii cultural istorice a minorităților.

Diversitatea etnică este mai puțin vizibilă astăzi în România, în principal pe fondul declinului demografic al minorităților. În același timp, membrii minorităților naționale sunt mai greu de recunoscut și pe fondul globalizării și al uniformizării la nivel de prezență fizică. Identitățile naționale se topesc în prezent din ce în ce mai mult în identități civice și cetățenești. De aceea, acest catalog și filmul documentar se doresc o incitare la recuperarea diversității naționale trecute, sub forma sa culturală ca și contribuitor esențial la identitatea și cultura românească de azi.

ITINERARII CULTURAL-TURISTICE

I. FORTIFICAȚII MEDIEVALE ȘI INDUSTRIE GERMANE 3

I.1. Bisericile fortificate ale saților din Ardeal 5

I.2. Industria și cultura șvabilor din Banat 9

II. RUȘII LIPOVENI, PE VALURILE DUNĂRII ȘI ALE ISTORIEI 15

III. TURCII, ADMINISTRATORI AI DOBROGEI ORIENTALE 23

IV. UCRAINENII, ÎNTRE MUNȚII MARAMUREȘULUI 31

V. TRADIȚIE ȘI MODERNITATE EVREIASCĂ ÎN ROMÂNIA 39

V.1. Târguri moldovenești crescute de evrei 41

V.2. Temple și avangardă evreiască în sudul României 46

PROIECTUL „MINORITĂȚI MINORE” 51

I. FORTIFICAȚII MEDIEVALE ȘI INDUSTRIE GERMANE

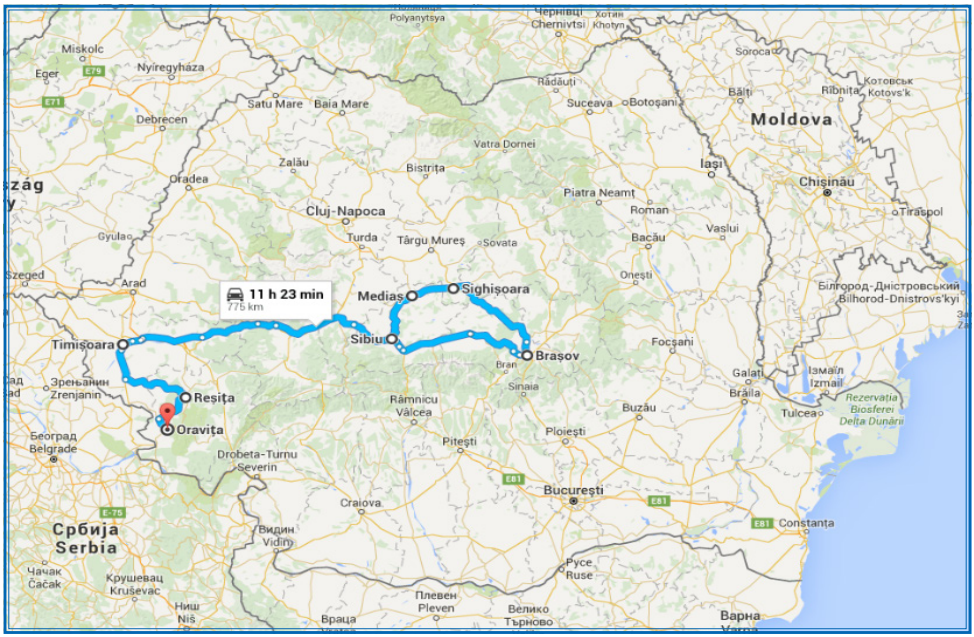

Era anul 1150 și satele nemțești, valone și flamande dintre Rin și Maas erau în fierbere. Trimiși ai regelui maghiar Géza al II-lea mergeau din sat în sat și anunțau oamenii că regele Ungariei îi invită să se așeze în regatul lui. Vor avea libertate, un statut autonom, nu vor plăti taxe și vor fi respectați. Singura condiție: să apare granițele regatului.

Pentru vizitarea obiectivelor cultural turistice ale minorității germane din România, propunem două trasee distincte, pentru două subgrupuri etnice mai largi: **sașii din Ardeal**, zona centrală a României (lângă orașele Sibiu și Brașov) și **șvabii** din Banat, zona de vest a României (în jurul orașelor Timișoara și Reșița).

Sașii din Ardeal (centru)	Șvabii din Banat (vest)
►**Sibiu** (Cisnădioara);	►**Timișoara** (Jimbolia);
►**Mediaș** (Biertan);	►**Reșița** (Gărâna, Bocșa);
►**Sighișoara** (Cetate medievală locuită);	►**Oravița.**
►**Brașov** (Prejmer, Hărman, Cetatea medievală Râșnov, Castelul Bran).	

Etnicii germani au sosit în România din mai multe zone ale Europei Centrale, în mai multe valuri colonizatoare, din sec. XII până în sec. XIX și s-au stabilit îndeosebi în regiunile din centrul și vestul României (Transilvania, Banat și Crișana), regiuni aflate în acele timpuri sub dominație ungară sau integrate Imperiului Habsburgic. Așezarea coloniștilor germani a urmărit apărarea granițelor Imperiului Austro-Ungar, refacerea și exploatarea economică a zonelor pustiite.

Cel mai cunoscut grup și primul din seria colonizărilor este al **saților ardeleni**, stabiliți în zona Sibiului, Bistriței, Reghinului, Brașovului (Siebenburger Sachsen). Inițial, rolul lor a fost **militar**, de apărători ai granițelor (chemați în jurul anilor 1143 – 1150 de regele Geza al II –lea). Ulterior, datorită privilegiilor, libertăților și chiar a autonomiei teritoriale obținute de ei, au dezvoltat o **civilizație citadină** înfloritoare. Și azi stau mărturie bisericile fortificate (Biertan) și așezările urbane fortificate: **Sibiu** (Hermannstadt), **Mediaș** (Mediasch), **Sighișoara** (Schäßburg), **Brașov** (Kronstadt), **Bistrița** (Bistritz), **Cluj** (Klausenburg). Dintre toate comunitățile germane, cel mai închegat grup a fost al saților.

Șvabii bănățeni din România s-au așezat în câmpia Banatului, cu Timișoara ca centru cultural, și în județul Caraș-Severin unde îi găsim și în regiunea montană. Locul și-a pus amprenta în formarea și identitatea lor. Etnicii germani de aici își asumă ca trăsături identitare calitatea de șvab bănățean de pustă sau muntean.

Șvabii sătmăreni au venit din zona Oberschwaben și Baden-Wurttemberg, la invitația contelui Alexander Karoly. Istoria colonizării lor a fost asemănătoare cu cea a șvabilor bănățeni până prin 1825, când asupra lor s-a aplicat obligativitatea limbii maghiare și au fost în mare parte asimilați de cultura maghiară.

În 1918, după formarea României Mari, identitatea comunității săsești era puternic afirmată în domeniile social și cultural, dar și economic și politic. Împreună cu șvabii, sașii au format nucleul minorității germane din România.

Evoluția demografică a comunității germane a fost ascendentă până în 1930 când erau înregistrate 633.488 de persoane de etnie germană (4,1% din populația țării), din care 23,7% din populația Banatului, 7,9 % din Transilvania, 8,9% din Bucovina, 3% din Basarabia și 2,8% din Dobrogea.

Primul război mondial, criza economică mondială dintre anii 1929-1933 și al doilea război mondial urmat de deportări, au dus la o descreștere demografică ce a înjumătățit numărul etnicilor germani.

În anul 1992 descreșterea demografică este dramatică și continuă: de la 119.462 de persoane în 1992 până la 36.009 persoane în anul 2011.

Ocupațiile coloniștilor germani sunt diverse: agricultori care au adus metode și mentalități moderne și eficiente în culturile agricole, viticultură și creșterea animalelor, meșteșugari care au format bresle, mineri, muncitori forestieri, militari, negustori, clerici, funcționari și specialiști în diverse domenii, care alături de dascăli și oameni de cultură germani au fost activi și inovatori în viața socială.

În România interbelică etnicii germani au avut **o contribuție majoră**, au fost promotori ai valorilor culturale europene, iar în domeniul învățământului, literaturii, artei, presei, științei, au fost punți de legătură cu spațiul germanofon.

Tudorescu Claudia, conservator la Muzeul Banatului Montan, Reșița

I.1. *Bisericile fortificate ale saşilor din Ardeal*

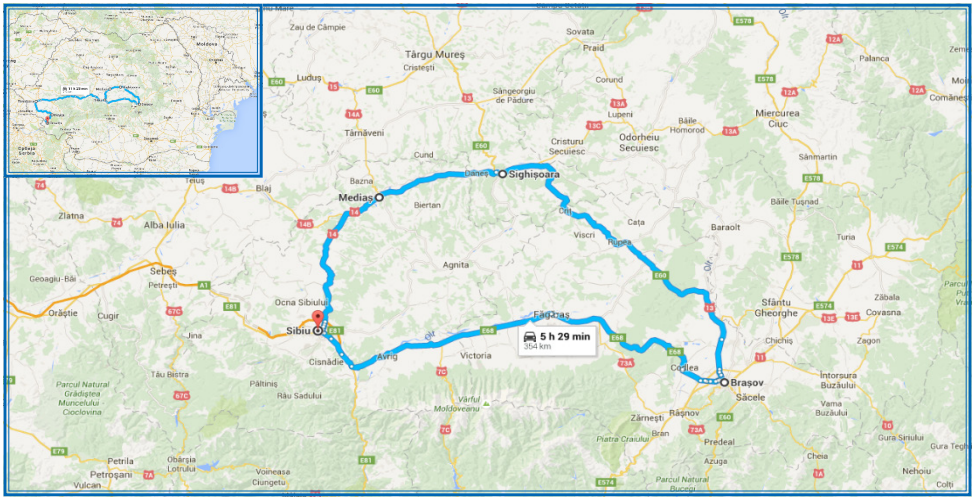

În România există 250 de cetăţi şi biserici fortificate construite de saşi, între secolele XIII-XVIII. Dintre acestea, cele mai cunoscute sunt cele 7 oraşe care au dat Transilvaniei numele german de Siebenburgen (Cele 7 oraşe): Bistriţa (Bistritz), Braşov (Kronstadt), Cluj (Klausenburg), Mediaş (Mediasch), Sebeş (Mühlbach), Sibiu (Hermannstadt) şi Sighişoara (Schasburg).

Altădată faimoase centre comerciale, meşteşugăreşti şi culturale, fostele cetăţi cuceresc şi astăzi prin farmecul lor. Din cele enumerate vom reţine pentru un itinerariu turistic exploratoriu câteva localităţi şi obiective mai proeminente:

►**Sibiu** (Cisnădioara), ►**Mediaş** (Biertan), ►**Sighişoara**, ►**Braşov** (Prejmer, Hărman, Râşnov, Bran).

a. SIBIU, oraș cultural european

Sibiu (Hermannstadt), colonizat de etnici germani în sec. XII, devine cea mai puternică fortificație din sudul Transilvaniei. Clădirile medievale cu arhitectură unică se desprind din Piața Mare și Piața Mică, vegheate de Turnul Sfatului. Aici, în sec. XIX, se deschide primul muzeu de pe teritoriul României, Muzeul Brukenthal. În 2007, orașul a fost desemnat „Capitală Culturală Europeană”.

În Sibiu: ●Piața Mare; ●Piața Mică; ●Podul Mincinoșilor; ●Muzeul Brukenthal; ●Muzeul Civilizației Tradiționale ASTRA; ●Muzeul de Etnografie Universală „Franz Binder”; ●Catedrala Evanghelică; ●Biserica Ursulinelor; ●Casa cu cariatide; ●Biserica Romano-Catolică; ●Catedrala Ortodoxă; ●Zidurile de Apărare ale Cetății Vechi; ●Pasajul Scărilor.

Cisnădioara (la 14 km de Sibiu). Localitatea este cunoscută pentru organizarea de evenimente culturale (spectacole, concerte, expoziții), dar și pentru atracțiile sale turistice (frumuseți naturale, monumente de mare însemnătate istorică). În Cisnădioara se află o bazilică în stil romanic din a doua jumătate a secolului XII și cea mai veche orgă cu tuburi din România în stare funcțională (sec. XVIII).

Biserica fortificată din Cisnădioara. Numită „cetate” de către localnici, biserica fortificată a Sfântului Mihail (de unde și denumirea în germană a așezării, Michelsberg) este situată în vârful unui deal stâncos care mărginește satul la sud, pe un platou foarte îngust.

b. MEDIAȘ, în inima țării vinului

Prin truda locuitorilor săi, burgul capătă ziduri de apărare și mai multe turnuri: al Croitorilor, al Pietrarilor, al Trompeților. Biserica fortificată „Sfânta Margareta” este pictată minunat la interior, iar ceasul său indică fazele lunii. Cum orașul era înconjurat de vie, prețul mărfurilor se stabilea în trecut în funcție de cel al mustului.

Biserica fortificată de la Biertan (la 78 km de Sibiu), este probabil cea mai cunoscută dintre comorile fostelor așezări săsești, așezată într-un loc pitoresc, plin de legende și povești.

Devenită un simbol nelipsit din ghidurile turistice ale Transilvaniei, biserica este o adevărată fortăreață, scut de apărare pentru sediul episcopal al sașilor timp de trei secole. Biertanul este atestat documentar în 1224.

Biertanul se afla din 1993 pe lista monumentelor din patrimoniul UNESCO. În patrimoniul bisericii sunt prezente și covoare orientale și steagurile breslelor din Biertan, care au adus renumele locului.

Este interesant că Biertanul poate fi considerat un model de toleranță religioasă. După Reformă, cei care au rămas la catolicism au fost totuși acceptați în cetate și li s-a dat în folosință unul dintre turnuri, numit Turnul Catolicilor.

c. SIGHIȘOARA, cetate medievală locuită

Cetatea Sighișoarei este una dintre puținele cetăți medievale locuite ale Europei și cel mai vizitat obiectiv din România.

Burgul a fost fondat de coloniștii germani din zona Rinului de nord. Din vechea fortificație medievală se mai păstrează astăzi nouă turnuri și trei bastioane. Turnul cu Ceas este cel mai înalt, iar mecanismul său este cel mai cunoscut din Transilvania. Casa cu Cerb, Casa Venețiană, Scara Acoperită și Biserica din Deal sunt astăzi monumente de arhitectură incluse în patrimoniul UNESCO.

Numele Sighișoarei este asociat cu fiul lui Vlad Dracul, celebrul Vlad Țepeș, supranumit Dracula. Se presupune că Vlad Țepeș s-ar fi născut la Sighișoara, în fosta casă a corpului de pază, unde a fost găzduit tatăl său în anii de pribegie.

La Sighișoara are loc în fiecare vară Festivalul de Artă Medievală care adună artiști și vizitatori ce reconstituie atmosfera trecută a orașului.

d. BRAȘOV, cu stațiuni turistice

Brașovul, așezare menționată în documente și sub numele de Corona, Kronstadt, Brassó, a fost întemeiat de Cavalerii Teutoni în 1211. Aurarii, țesătorii, postăvarii au transformat orașul într-un puternic centru meșteșugăresc. Astăzi, străduțele și clădirile din jurul Pieței Sfatului sunt mărginite de o parte a vechilor fortificații. Biserica Neagră este unul din cele mai reprezentative monumente de arhitectură gotică din țară, iar centrul istoric al Brașovului este „perla coroanei“ turismului din această zonă. **În Brașov:** ●Piața Sfatului; ●Biserica Neagră; ●Turnurile Vechii Cetăți; ●Poarta Ecaterina; ●Cartierul Șchei (biserica Sf. Nicolae și Prima Școală Românească); ●Monumentul Luptătorilor Anticomuniști.

Cetatea din Prejmer (la 15 km de Brașov), biserica fortificată inclusă în patrimoniul mondial UNESCO, a fost începută de Cavalerii Teutoni prin anul 1218, pentru ca apoi să se înalțe în stilul goticului timpuriu.

În 1999 este inclusă în patrimoniul cultural mondial, recunoscându-i-se valoarea aparte. Astăzi, întregul complex se găsește în administrarea Fundației Sașilor Transilvăneni din München, care finanțează lucrările de întreținere.

Biserica fortificată Hărman (la 10 km de Brașov), a fost construită în jurul bazilicii menționate documentar în 1240. Turnul de clopotniță de pe latura de vest a fost construit în sec. XIV. Incinta inelară a cetății din jurul bisericii a fost întărită în sec. XV cu turnuri care dau ansamblului expresia specifică cetăților medievale. Amenajările defensive includ un șanț inundabil și un zwinger pe sud-est.

Cetatea Râșnov (la 18 km de Brașov) controla prin poziția sa strategică accesul în Transilvania pe drumul Branului, denumit și „drumul regelui”. Având în vedere poziția strategică de excepție, încă din perioada neolitica locul a fost folosit ca spațiu de locuire și centru administrativ. Acum, Cetatea Râșnov este printre cele mai vizitate zece obiective istorice din România și are cea mai bogată agendă culturală din țară.

Castelul Bran (la 29 km de Brașov) a fost inițial o fortăreață construită de Cavalerii Teutoni în 1212 și a fost cucerita de sași spre sfârșitul sec. XIII.

Prima atestare documentară este din 1377 când brașovenii au primit, din partea lui Ludovic I d’Anjou, dreptul de a ridica cetatea pe locul fostei fortărețe. Apoi, între 1419-1424 a intrat în posesia lui Sigismund. La sfârșitul sec. XV a fost subordonată comitetului secuilor și sub domnia lui Iancu de Hunedoara a trecut sub conducerea voievodatului Transilvaniei. La 1 decembrie 1920, Castelul Bran a fost donat Reginei Maria a României Mari, în semn de recunoștință din partea orașului Brașov pentru contribuția la Unirea cea Mare de la 1918.

I.2. *Industria și cultura șvabilor din Banat*

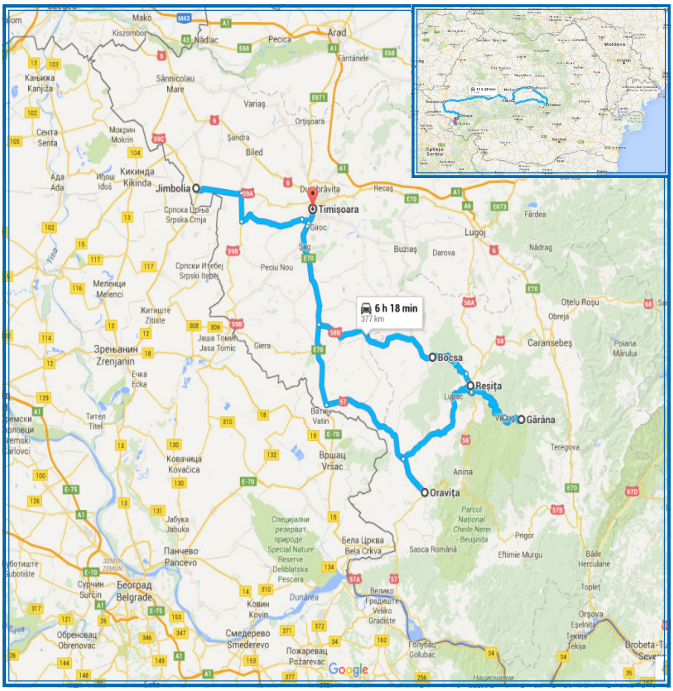

Traseul turistic propus pentru zona Banatului include o serie de localități a căror populație a fost în mare măsură de naționalitate germană între cele două războaie mondiale, precum

Timișoara,

Jimbolia,

Bocșa, **Reșița**,

Gărâna, **Oravița**.

Caracteristic zonei este aportul adus de etnicii germani la dezvoltarea urbană, industrială și metalurgică.

a. TIMIȘOARA, orașul revoluției industriale și anticomuniste

Timișoara deține cel mai amplu ansamblu de clădiri istorice din România, constituit din ansamblurile urbane ale cartierelor Cetate, Iosefin și Fabric. Arhitectura variată, influențele barocului Vienez și multitudinea de parcuri au adus Timișoarei renumele de „Mica Viană” și de „Orașul parcurilor”.

În Timișoara: ●Piața Unirii; ●Piața Libertății; ●Piața Maria (locul de unde a pornit Revoluția română din 1989); ●Catedrala Mitropolitană; ●Domul Romano-Catolic; ●Castelul Huniade; ●Palatul Baroc; ●Teatrul Național; ●Baia Publică Neptun; ●Palatul Lloyd.

Șvabii bănățeni au găsit cel mai bine caracterizarea efortului lor în zicala „Primilor moartea, următorilor sărăcia, ultimilor pâinea” (*Den Ersten der Tod, den Zweiten die Not, den Dritten das Brot*). În eforturile pentru modernizarea zonei, cruciale au fost secarea mlaștinilor, drenarea și canalizarea **râului Bega.** Terenul astfel câștigat s-a dovedit mănos, justificând bunăstarea șvabilor din sec. XIX. Banatul a fost practic transformat în grânarul Imperiului Austriac.

Capitala Banatului, Timișoara, a devenit centrul cultural al șvabilor bănățeni. La sfârșitul sec. XIX a urmat dezvoltarea căilor ferate și industrializarea Banatului. Tratatul de la Trianon din 1920 a reprezentat un punct de cotitură pentru istoria șvabilor bănățeni, Timișoara s-a reafirmat ca centru cultural al acestora. În 1930, șvabii reprezentau o treime din populația Timișoarei.

Teatrul German de Stat Timișoara prezintă spectacole în limba germană.

Cel mai prestigios liceu cu limba de predare germană din Banat este **Liceul Teoretic „Nikolaus Lenau” din Timișoara**. Există la Timișoara și Arad și alte instituții de învățământ preuniversitar cu limba de predare germană, chiar dacă majoritatea elevilor acestor școli sunt de etnie română.

În prezent șvabii bănățeni din România sunt reprezentați politic de **Forumul Democrat al Germanilor din România**.

Catedrala Sfântul Gheorghe din Timișoara sau **Domul Romano-Catolic** este catedrala Episcopiei Romano-Catolice și unul din monumentele emblematice ale orașului. Edificiul a fost construit între anii 1736 și 1774. În prezent în Dom se țin regulat liturghii în limbile maghiară, germană și română. Datorită acusticii deosebite aici se susțin și concerte de orgă.

b. JIMBOLIA, Ștefan Jäger și „Venirea șvabilor”

Jimbolia are instituții de cultură active: Casa de Cultură, o bibliotecă orășenească și șase muzee: ●Muzeul Presei „Sever Bocu”; ●Muzeul „Stefan Jäger”; ●Muzeul Pompierilor „Florian”; ●Fundația româno–germană „Petre Stoica”; ●Muzeul „Dr. Karl Diel”; ●Muzeul Căilor Ferate Române. Evenimentele organizate de Primăria Jimbolia în ultimii ani au devenit tradiție: sărbătoarea orașului „Zilele jimboliene”, un Festival euroregional de muzică blues „Jimbo-blues” și sărbători tradiționale (Sărbătoarea de Ignat, cu un concurs gastronomic de preparare a porcului și Festivalul obiceiurilor și datinilor de Crăciun).

După colonizarea germană, orașul Jimbolia s-a numit Hartzfeld, iar în anul 1900 comunitatea germană însuma 82,69% din populația localității. În 1930 recensământul înregistrează etnicii germani ca reprezentând 70,26% din populaţie

Perioada interbelică este marcată economic, social și cultural de comunitatea germană stabilită în Jimbolia. Printre personalități remarcăm industriași, medici, poeți și pictori. Cel mai reprezentativ, **Ştefan Jäger** (1877-1962), este supranumit „pictorul șvabilor". Picturile sale reflectă viața șvabilor din Banat, costumele, tradițiile și sărbătorile dar și scene de muncă, case și grădini. Lucrarea **„Venirea șvabilor"** din 1906, comandată de șvabii din satul bănățean Cărpiniș, a devenit emblema comunității șvăbești din Banat și este expusă la Casa „Adam Müller Guttenbrunn" din Timișoara.

La Jimbolia se află **Muzeul „Ştefan Jäger"**. Cel mai cunoscut pictor șvab al Banatului, absolvent al Academiei de Arte din Budapesta în 1899, s-a stabilit la Jimbolia în 1910, unde a trăit tot restul vieții, până în 1962.

Casa memoriala „Dr. Karl Diel" a fost inaugurata la 11 august 2000. Dr. Karl Diel (1855 – 1930) a fost medic chirurg, director al Spitalului din Jimbolia și a efectuat un număr extrem de mare de operații (peste 50.000). El a condus secția de chirurgie a Spitalului orășenesc de la înființarea acestuia (1896-1928).

c. BOCȘA, împodobită de Tiberiu Bottlik

Bocșa este punctul de pornire al industriei metalului din Banat. În 1930 ponderea comunității germane era de 39,35 % din populația locală. În perioada interbelică, Bocșa Montană era reședință de plasă și stațiune climaterică.

În împrejurimi: ●Lacul cu Nuferi și Lacul Mare de la Dognecea; ●Lacurile Medreş, Vârtoape și Dănilă; ●Muzeul de Mineralogie „Constantin Gruescu" de la Ocna de Fier; ●Cetatea medievală de la „Buza turcului"; ●„Gruniul Cetățuia".

Bocșa germană interbelică avea restaurante, cafenele, popicării, cazinouri, grădini de vară cu săli de dans și muzică de salon, pensiuni, ștranduri și stadioane. În anii ′30, Bocșa era înțesată de prăvălii, birturi și ateliere meșteșugărești: croitori, cojocari, tăbăcari, zidari, dulgheri, șușteri, pălărieri, măcelari. În anul 1930 Bocșa Montană avea 49% etnici germani din totalul localnicilor.

Artistul plastic Tiberiu Bottlik (1884 - 1974) s-a născut la 16 octombrie 1884 ca descendent al unei familii nobile. Din 1927 Tiberiu Bottlik și-a găsit adăpost la Bocșa, unde a trăit foarte modest într-un atelier ce-i era și casă. Sculpturile lui Bottlik personalizează orașul. Artistul a fost și un pictor prolific, parte din lucrările sale regăsindu-se la Muzeul Banatului Montan din Reșița și Muzeul de Artă Timișoara.

În Bocșa întâlnim **Biserica romano-catolică „Imaculata Concepție”** ridicată între 1723-1726 în stil baroc și a cărei pictură centrală a altarului „Madona Imaculată” a fost pictată de Tiberiu Bottlik.

d. REȘIȚA, primele locomotive cu aburi din România

Reșița, orașul de reședință al județului Caraș-Severin, cunoscut mult timp ca „Cetatea de foc”, este locul de întemeiere a celui mai vechi și important centru metalurgic al României dar și al sud-estului Europei. Reșița a fost cel mai dezvoltat centru al industriei de mașini și locomotive în perioada interbelică. Uzinele S.T.E.G (Societatea Privilegiată Cezaro-Crăiască Austriacă de Căi Ferate ale Statului) au devenit în anul 1920 Uzinele de Fier și Domeniile Reșița. În anul 1900, un procent de 61% din populația Reșiței era de etnie germană. În 1930, procentul este de 53,5% iar anul 1992 marchează declinul, cu 5,5 % în prezent.

Muzeul de locomotive a fost înființat în anul 1972 într-un parc amenajat. La intrare ne întâmpină a doua locomotivă construită la Reșița în 1872.

Palatul Cultural este o construcție în stil românesc, ridicată în 1928. În imediata apropiere, peste râul Bârzava, este **„Podul de la Vamă”**, primul pod nituit și sudat în România (1937).

În vechea Reşiţă Montană, pe vechea stradă „Hauptstrasse (str. Traian Lalescu), găsim multe clădiri istorice: ●casele familiei Neff; ●foste tipografii și librăria; ●vechea Poștă construită în 1912; ●fosta Școală siderurgică; ●locuințe ale conducătorilor uzinei; ●fostul Cazinou German construit în 1862; ●Biserica Romano-Catolică „Maria Zăpezii” (Maria Schnee) întemeiată în 1771.

e. GĂRÂNA, Jazz Festival și pemi

Gărâna (Wolfsberg) este un sat de pe Muntele Semenic, la 1000 de metri altitudine, la 36 km de Reșița. A fost înființat în anul 1828 de coloniști din Boemia și Pădurea Bavareză, specializați în munca forestieră. Aceștia sunt denumiți pemi - o sub minoritate a șvabilor bănățeni.

Trasee turistice montane: ●stațiunea și Lacul „Trei Ape"; ●stațiunea Semenic; ●Weidenthal; ●„satul dispărut" Lindenfeld.

Astăzi Gărâna este un sat de vacanță, cu o comunitate germană pe cale de dispariție, dar cunoscută ca o colonie internațională pentru artiști. Punct de întâlnire pentru pictori și scriitori, este de 19 ani și gazda singurului **festival internațional open-air de jazz din Europa de Est, Gărâna Jazz Festival** organizat de Fundația Culturala Jazz Banat. Comunitatea germană serbează aici tradiționalul Kirwei, hramul **Bisericii romano-catolice Terezia de Avilla**, când se organizează concerte de fanfară, de orgă sau muzică populară germană.

f. ORAVIȚA, intrare de pe Dunăre în Munții Banatului

Oravița are multe repere cultural turistice și foarte multe trasee turistice în împrejurimi: ●Cheile Nerei; Cheile Minișului; ●Lacul Dracului; ●Mănăstirea Călugăra; ●Lacul Bei; ●Cascadele Beuşniţa și Şuşara; ●peșteri și avene turistice.

În Oravița, județul Caraș-Severin, au sosit primii germani originari din Tirol în anul 1719, iar din 1721 Curtea de la Viena a trimis fonduri pentru a construi case pentru coloniștii germani. Planurile Vienei erau clare. Oravița, amplasată la intrarea în Munții Banatului și aproape de Dunăre, era locul din care urma să se dezvolte regiunea. În 1730 s-a înființat aici „Direcțiunea Minieră Bănățeană" care a coordonat activitatea din tot Banatul.

În 1817, împăratul Francisc I al Austriei a inaugurat în Oravița **cel mai vechi teatru din România**, construit în stil baroc vienez, o copie a vechiului Burgteater din Viena. Pe scena acestui teatru a jucat Mihai Eminescu și, de aceea, astăzi teatrul îi poartă numele.

Oravița este un oraș cu vechi tradiții culturale. În domeniul cultural-social putem aminti existenta companiei de Pompieri voluntari (1870), a Grădinii de Tir (1872), a Clubului turistic (1890).

DATE DE CONTACT
ALE COMUNITĂȚILOR GERMANE DIN ROMÂNIA

După 1989, Forumul Democrat al Germanilor din România (FDGR) a apărut ca reprezentant al intereselor și ca o uniune organizată a minorității germane.

Forumul este prezent în toată țara, având o structură la nivel național cu 5 forumuri regionale precum și forumuri locale și de centru.

Forumul Democrat al Germanilor din România http://www.fdgr.ro/

Oraș/Județ	Reprezentant	Telefon (004)	E-mail
Anina/Caraș Severin	Henriette Bacizan	0255 240 328	steierdorf_ro@yahoo.de
Bocşa/Caraș Severin	Helene Rieser	0255 555 415	
Caransebeş/Caraș Severin	Stefan Urban	0255 512 185	
Oţelul Roşu/Caraș Severin	Elsa Pinter	0355 404 747	
Reşiţa/Caraș Severin	Erwin Josef Ţigla	0255 210 346	contact@erwinjoseftigla.ro
Timișoara/Timiș	Norbert Hansmann	0256 492 372	banatia@rdstm.ro
Timișoara/Timiș	Beica Sorana	0256 499 221	dfbjugend@yahoo.de
Timișoara/Timiș	Ute Moisuc	0256 499 222	banater_forum@yahoo.de
Timișoara/Timiș	Helmut Weinschrott	0256 499 341	hweinschrott@yahoo.de
Timișoara/Timiș	Helen Alba	0256 499 614	dfdtemeswar@yahoo.de
Buziaș/Timiș	Josef Kanton		iosif.kanton@yahoo.com
Deta/Timiș	Mathias Kirsch	0256 390 573	
Jimbolia/Timiș	Hans Jirkowsky	0256 360 319	hjirkowsky@yahoo.com
Lugoj/Timiș	Corina Dulcu	0256 351 444	horst.wallner@gmail.com
Sibiu/Sibiu	Adelheid Simon	0269 212 724	info@adj.ro
Sibiu/Sibiu	Winfried Ziegler	0269 214 026	info@siebenbuergenforum.ro
Sibiu/Sibiu	Benjamin Jozsa	0269 217 841	benjamin.jozsa@fdgr.ro
Sibiu/Sibiu	Andrea Rost	0745 924 558	andrea.rost@gmx.net
Brașov/Brașov	Lucia Sevestrean	0268 511 604	office@forumkronstadt.ro
Brașov/Brașov	Thomas Sindilariu	0268 511 604	office@forumkronstadt.ro
Codlea/Brasov	Paul Iacob	0374 912 526	forumzeiden@forumkronstadt.ro
Făgăraş/Brașov	Norbert Stengel	0268 211 994	
Prejmer/Brasov	Heidrun Junesch	0268 362 199	junesch2006@yahoo.de
Râșnov/Brașov	Klaus Harald Sifft	0268 473 902	office@saxonia.ro
Rupea/Brasov	Karl Hellwig	0268 260 367	office@rmcrupea.ro
Viscri/Brasov	Caroline Fernolend	0740 145 397	cfernolend@mihaieminescutrust.org
Arad/Arad	Adelheid Maria Simon	0257 255 611	banat_ja@yahoo.de
Arad/Arad	Michael Szellner	0257 270 842	mszellner@yahoo.de
Pâncota/Arad	Yvonne Seifert Mackert	0724 522 811	
Sântana/Arad	Martin Reinholz	0257 463 182	mreinholz@autoelectric.ro
Cluj-Napoca/Cluj	Ioana Velica	0264 596 748	info@forumklausenburg.ro
Sebeș/Alba	Alfred Dahinten	0258 733 539	alfred.dahinten@gmail.com
Zalău/Sălaj	Ladislau Kelemen	0260 661 558	lakelemen@yahoo.com
Satu Mare/Satu Mare	Patrick Tekei	0261 711 740	tekeipatrick@gmail.com
Satu Mara/Satu Mare	Ioan Leitner	0261 713 629	dfd.sathmar@schwabe.ro
Carei/Satu Mare	Johann Müller	0261 863 822	
Tăşnad/Satu Mare	Otto Schmidt	0261 825 817	o.schmidt@email.ro
Baia Mare/Maramures	Walter Übelhart	0362 809 939	wuebelhart@yahoo.de
Seini/Maramures	Rudolf Stauder	0740 037 443	
Vişeul de Sus/Maramures	Leopold Langtaler	0262 354 012	leo@zipserforum.ro

II. RUȘII LIPOVENI, PE VALURILE DUNĂRII ȘI ALE ISTORIEI

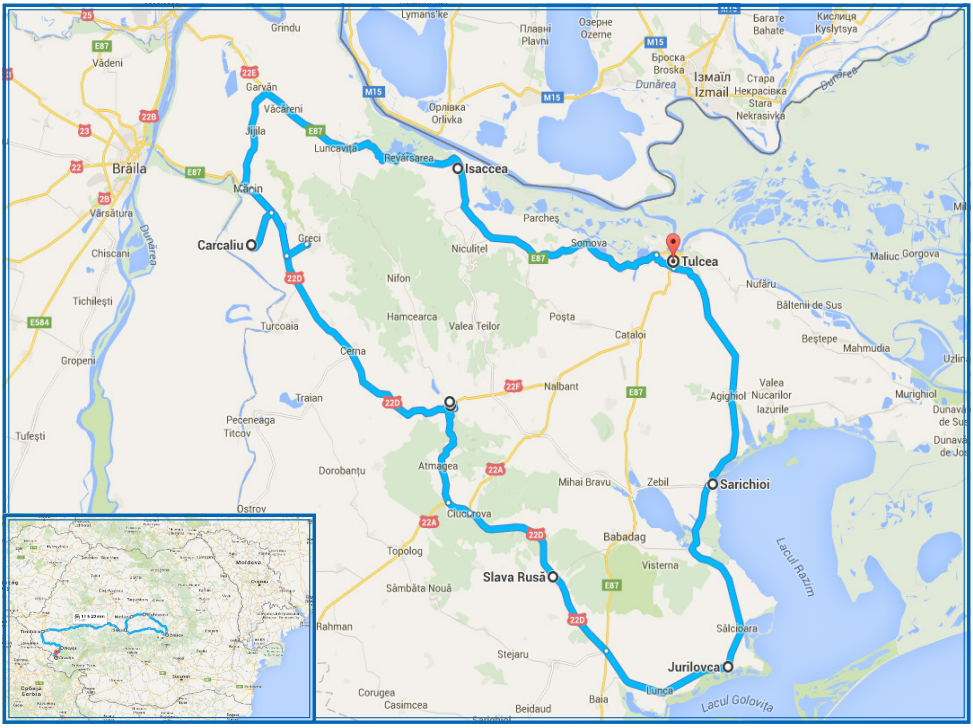

Din totalul populației rușilor-lipoveni din România, două treimi locuiesc în localitățile dobrogene. Aproape jumătate dintre membrii minorității locuiesc în județul Tulcea, 10.342, reprezentând 44% din populația de ruși-lipoveni a României (conform Recensământului din anul 2011).

Deși au un fond cultural comun: obiceiuri, tradiții, apartenența la aceeași confesiune (ortodoxia de rit vechi), folclorul muzical excepțional, tezaurul de icoane pictate pe lemn, fiecare dintre localitățile populate de ruși-lipoveni prezintă elemente specifice.

Pentru un itinerariu cultural turistic cu privire la această minoritate, propunem în continuare cinci localități reprezentative:

►Tulcea, ►Sarichioi, ►Jurilovca, ►Slava Rusă, ►Carcaliu.

Ruși - din punct de vedere etnic, **ortodocși de rit vechi** - din punct de vedere confesional, **rușii-lipoveni** încep să se stabilească în spațiul românesc începând cu prima jumătate a secolului XVIII, din cauza reformei bisericii ruse, a schismei acesteia și a prigoanei declanșate împotriva celor care au ales să păstreze și să respecte tainele bisericii strămoșești.

Tradițional, lipovenii sunt caracterizați prin două atribute: pe de o parte, sunt ruși ce au fugit din Rusia pe vremea lui Petru cel Mare, pentru că acesta, în demersul său de modernizare a societății ruse, le-ar fi cerut să-și radă bărbile și, pe de altă parte, își țin sărbătorile religioase pe stil vechi (după calendarul iulian).

Stabilirea rușilor-lipoveni (staroveri) în spațiul românesc este urmarea unor ample frământări ce au loc în societatea și biserica rusă în sec. XVII, frământări care vor culmina cu reforma cultului în biserica rusă, fenomen care, în loc să unifice, va diviza credincioșii în două confesiuni: **nikonieni** - cei care au acceptat reforma, aparținând bisericii oficiale, și **staroveri** (de credință veche) - cei care refuză reforma și care vor fi prigoniți de către biserica oficială și de către stat.

Reforma cultului și a practicii bisericești inspirată de țarul Aleksei Mihailovici (1645 – 1676) și promovată de patriarhul Nikon (1652 – 1658) a stârnit un val de nemulțumire și proteste în rândul clericilor și credincioșilor, măsurile luate de autoritățile laice și ecleziastice din Rusia fiind considerate drept o atingere inadmisibilă adusă învățăturii și canoanelor ortodoxe.

Deși până la 1667 persecuțiile erau izolate, îndreptate mai ales împotriva preoților și a ierarhilor ce refuzau reforma, după acest moment ele se acutizează și se generalizează împotriva tuturor credincioșilor staroveri. În aceste condiții, aceștia au fost nevoiți să-și părăsească ținuturile de baștină și să se refugieze, într-o primă etapă în zone din marginea Rusiei și, pe măsură ce imperiul se extindea, în țări învecinate. A fost o migrație radială, pe trei direcții principale: spre vest (Polonia și Moldova), spre est în Siberia (și chiar Alaska), spre sud-vest, la gurile Dunării. Păstrarea distanței față de puterea politică imperială și cea a bisericii ruse, a fost o preocupare permanentă a rușilor staroveri de pretutindeni, care au căutat protecția unor state puternice cu care Rusia era în concurență pentru supremație în Răsăritul Europei (Austria, Turcia).

Primele mențiuni ale prezenței rușilor-lipoveni în spațiul românesc le avem la 1724 în Moldova, pe domeniul mănăstirii Dragomirna - Mitocul Lipoveni / Socolinți, respectiv 1740 la Sarichioi în Dobrogea (sub stăpânire otomană).

După cum am arătat mai sus, principalele regiuni în care s-au așezat rușii-lipoveni sunt Moldova și Dobrogea. Dacă în Moldova principala ocupație a fost agricultura (legumicultura) și exploatarea lemnului în zonele împădurite, în Dobrogea, ocupația de bază a rușilor lipoveni a fost pescuitul, majoritatea localităților rușilor-lipoveni de aici, fiind așezate pe malul unei ape: pe malul lagunelor Razim-Sinoie, în lunca Dunării și Delta Dunării sau pe malul Mării Negre. Avem doar două localități de uscat, situate în centrul Dobrogei (pădurea Babadag), unde ocupațiile predominante sunt agricultura, apicultura, exploatarea și prelucrarea lemnului. Este vorba de Slava Rusă și Slava Cercheză.

Condrat Paul, profesor de istorie, rus lipovean din Jurilovca

a. TULCEA, singura așezare urbană a lipovenilor din Dobrogea

Tulcea reprezintă punctul de plecare naval spre localitățile Deltei Dunării, punct de tranzit pentru navele maritime de marfă și loc de popas pentru vasele de croaziră fluviale. În oraș există o gară fluvială, una feroviară și o autogară.

În Tulcea: ●Muzeul de Etnografie și Artă Populară (găzduit de clădirea Băncii Naționale a României, construită la începutul sec. XX); ●Casa Avramide (palatul unui negustor de vază al Tulcei începutului de secol XX; Muzeul de Arta, cu spații expoziționale și spații destinate evenimentelor culturale); ●Palatul Pașalei (Palatul Prefecturii; Muzeu de Artă); ●Centrul Muzeal Eco-Turistic Delta Dunării; ●Muzeul de Istorie și Arheologie; ●Moscheea Azizyie.

Tulcea este singura așezare urbană în care s-au stabilit rușii lipoveni, fiind concentrați în două cartiere, la extremitățile de vest și de est la momentul instalării, respectiv Dealul Comorovca și Dealul Monumentului.

Cartierul Comorovca, având ca axă principală strada Podgoriilor care coboară lin spre Dunăre, se află în acest moment aproape de zona centrală a orașului. Ocupația principală a locuitorilor acestui cartier a fost agricultura și viticultura (de aici și numele străzii Podgoriilor), dar și pescuitul, negoțul și meșteșugurile.

Dealul Monumentului, poartă și astăzi numele de „Cartierul Lipovenesc”, aici fiind concentrată cea mai mare parte a populației de ruși-lipoveni din Tulcea. Cu străzi lungi la poalele colinei, acestea devin scurte și întortocheate spre vârf. Cartierul ar fi avut poate înfățișarea unui orășel medieval dacă n-ar fi fost casele tradiționale specifice Deltei. Fără a exista o specializare pe cele două mahalale, în cartierul lipovenesc ocupațiile de bază au fost legate de apropiere apei și a resursei piscicole: pescuitul, confecționarea bărcilor și a uneltelor pescărești.

Obiective de interes în Tulcea, legate de minoritatea lipovenească:

- Biserica Ortodoxă de Rit Vechi „Sfântul Ioan Teologul";
- Biserica Ortodoxă de Rit Vechi „Înălțarea Domnului";
- Biserica Ortodoxă de Rit Străvechi „Sfânta Parascovia";
- Sediul Comunității Rușilor Lipoveni din România, filiala Tulcea (centru cultural multifuncțional);
- Satul Tradițional Pescăresc (în curs de finalizare).

De pe dealurile bogate în vii ale Tulcei se deschide panorama luncii Dunării, iar de pe Dealul Monumentului se vede cum Dunărea își urmează cursul sinuos despletindu-se întâi în două brațe, apoi în trei. Privind spre est, se poate contempla întinderea triunghiulară a Deltei cu hățișurile ei de păduri, stufăriș și canale. Fiind un oraș vizitat de turiști, există spații amenajate pentru promenadă și relaxare.

b. SARICHIOI, „satul galben”, în limba turcă

Sarichioi, „satul galben” în limba turcă, întemeiat și locuit de turci până în secolul XVIII, este așezat pe țărmul Nord-Vestic al lacului Razim, în apropierea Deltei Dunării. Localitatea este prima așezare a rușilor-lipoveni din Dobrogea (1740) și singura în care s-au stabilit compact descendenți ai cazacilor de pe Don.

În Sarichioi: ●Biserica Ortodoxă de Rit Vechi „Nașterea Maicii Domnului"; ●Biserica Ortodoxă de Rit Vechi Sfântul Vasile cel Mare; ●Așezămintele Moruzov din satul Zebil; ●Cetatea Enisala (singura fortificație medievală dobrogeană); ●Muzeul Gospodăria Țărănească conservată „in situ” la Enisala.

Sarichioi este așezat pe țărmul Nord-Vestic al lacului Razim, în apropierea Deltei Dunării. Accesul spre Deltă se face fie traversând lacul Razim la canalul Mustaca sau canalul Dunavăț, fie prin canalul Lipoveni a cărui gură se află imediat în Nordul satului. Relativ ușor se ajunge la Marea Neagra (aproximativ 30 km). În apropierea satului se află Insula Popina (cea mai mare insulă a lacului Razim, zona strict protejată), Dealurile Agighiolului și Pădurea Babadag.

Localitatea Sarichioi este **prima localitate întemeiată de staroveri în Dobrogea**, în anul 1740. A fost reședința krug-ului căzăcesc pentru tot Imperiul Otoman și de aceea devine cea mai mare așezare de ruși-lipoveni, fiind de o mare importanță pentru aceștia. În perioada interbelică a fost cea mai mare așezare de pescari din Dobrogea.

Ce poate oferi Sarchioiul, dincolo de informații istorice și obiective materiale, este **viața care păstrează dimensiunea tradițională firească și fără ostentație**. Această „ofertă” nu este pentru turismul de consum, în căutarea senzaționalului. Sarichioiul este un sat special, care trebuie înțeles din interior, nu din exterior. Este o localitate cu un adevărat cult pentru tradiție, pentru credința religioasă și pentru păstrarea identității.

Mihail Moruzov a fost originar din satul Zebil, din comuna Sarichioi. El este fondatorul serviciului de spionaj modern, ucis în 1940 de legionari. Biografia lui este aproape de senzațional, pe seama lui circulând numeroase legende mai mult sau mai puțin veridice. Cert este că imobilele ridicate de el la Zebil (școala, orfelinatul, grădinița) sunt adevărate monumente de arhitectură, școala conservând și obiecte legate de biografia acestei personalități.

c. JURILOVCA, destinație turistică de excelență

Jurilovca este așezată pe malul Lacului Golovița (Lagunele Razim-Sinoe), la granița dintre județele Tulcea și Constanța, favorizată de apropierea la numai 12 km. de Marea Neagră și în apropierea Deltei Dunării.

În Jurilovca: ●Situl arheologic Orgame / Argamum (prima așezare, colonie greco-romană, de pe teritoriul României menționată într-un izvor antic scris); ●Cătunul Lut Adobe (situat la Capul Doloșman, cea mai înaltă faleză stâncoasă din zona litorală a României, în apropierea coloniei greco-romane); ●Palatul Pescăriilor (sediu de revizorat al Administrației Pescăriilor Statului, construit la începutul secolului XX); ●Portul turistic amenajat; ●Punct de Informare Turistică; ●Biserica Ortodoxă de Rit Vechi „Acoperământul Maicii Domnului".

În Jurilovca, apropierea de ape a stimulat practicarea pescuitului atât în mare, cât și a celui din lacuri și Delta Dunării. Jurilovca a fost în perioada interbelică un important centru al exportului de icre negre și chefal afumat. Așezată într-un cadru natural deosebit, localitatea se remarcă printr-o serie de superlative: unica faleză stâncoasă din zona litorală a României (**Capul Doloșman**), cel mai mare lac natural din țară (**Razim**), vestigiile coloniei greco-romane **Orgame / Argamum** (cea mai veche așezare de tip urban de pe teritoriul României, menționată într-un izvor antic scris). Pensiuni cochete, coastele însorite și frumos renovatul **port pescăresc și de agrement** atrag din ce în ce mai mulți turiști. Jurilovca este și un important punct de plecare către lacurile din zonă și loc de conexiune pentru **complexul Gura Portiței**, un mirific spațiu construit de natură la confluența Deltei cu Marea Neagră. Jurilovca a obținut în anul 2013 titlul de **„Destinație turistică de excelență"**.

Legenda Hadakilor, „cei care umblă/au umblat" din Jurilovca. Hadak este o poreclă atribuită câtorva familii din Jurilovca fără vreo legătură de rudenie. Demult, membrii acestor familii au plecat din Jurilovca în ținuturi îndepărtate pentru un trai mai bun, în urma propagandei călugărilor misionari staroveri trimiși de guvernul țarist cu scopul de a convinge populația satului de a migra spre Extremul Orient Rus (Amur). În anul 1905, guvernul rus ridica sancțiunile împotriva staroverilor iar Biserica Rusă ridică anatema aruncată asupra celor de rit vechi. Perspectivele erau favorabile revenirii în patria mamă. Nu se cunoaște ce li s-a promis celor ce au acceptat să plece, însă probabil că aceste promisiuni nu au fost respectate. Cea mai mare parte dintre acești rătăcitori au revenit în satul natal, alegându-se cu eforul pribegiei și cu porecla.

d. SLAVA RUSA și Crucișătorul Potiomkin

Slava Rusă iese în evidență dintre toate celelalte comunități dobrogene ale rușilor-lipoveni, fiind o așezare de uscat, ascunsă printre dealurile Pădurii Babadag. Faptul că este traversat de pârâul Slava sporește pitorescul acestui spațiu. Mai mult, cele două mănăstiri și două biserici au făcut din Slava Rusă un important centru confesional și de pelerinaj al rușilor-lipoveni de pretutindeni, Mănăstirea Uspenia fiind eparhie a credincioșilor de rit vechi. Slava Rusă este al doilea sat ca vechime întemeiat în Dobrogea de rușii-lipoveni, după Sarichioi.

În Slava Rusă: •situl arheologic (L)Ibida, fortificație romană din Dobrogea, este un monument al antichității dobrogene, punct de interes pentru arheologi și turiști.

Istoria și populația localității este legată de un eveniment spectaculos din timpul Revoluției Ruse din 1905. O mare parte din locuitori sunt **descendenții răsculaților de pe Crucișătorul Potiomkin** care s-au refugiat în Dobrogea. Revolta de pe crucișătorul Potiomkin a fost o rebeliune a echipajului împotriva ofițerilor despotici în iunie 1905 (în timpul Revoluției Ruse). După revoltă, vasul a fost predat autorităților românești, care au returnat crucișătorul guvernului rus. Dar marinarii răsculați s-au refugiat pe teritoriul Dobrogei, mulți în localitatea Slava Rusă.

Cele mai importante obiective religioase din localitate sunt:

- Mănăstirea de călugări Uspenia, (Adormirea Maicii Domnului) - sediul Eparhiei Ortodoxe de Rit Vechi a Slavei;
- Mănăstirea de maici Vovidenia;
- Biserica Ortodoxă de Rit Vechi „Sfântul Nicolae";
- Biserica Ortodoxă de Rit Vechi „Acoperământul Maicii Domnului".

Ocupațiile tradiționale reflectă relația firească a omului cu mediul natural al satului, astfel că agricultura și apicultura, exploatarea și prelucrarea lemnului, extracția și prelucrarea pietrei au reprezentat activități de bază ale rușilor-lipoveni din Slava Rusă. Toate aceste aspecte definesc o așezare curată și primitoare.

e. CARCALIU, originea „excavatoarelor cu barbă”

Carcaliu este amplasată foarte aproape de malul fluviului, pe un promontoriu înalt, cu o priveliște superbă asupra luncii Dunării. Carcaliu a fost întemeiat de rușii lipoveni probabil în pragul veacului al XIX-lea.

Profilul economic al localității a fost strict legat de resursele naturale, mai exact de vecinătatea cu Dunărea și cu Balta Brăilei, dar și de apropierea de Măcin și orașul Brăila, piețe de desfacere a peștelui proaspăt. În acest mod, Carcaliu a devenit, în timp, un important și bogat sat de pescari, vestiți pentru pricepere și spirit practic.

Viața socială și economică a comunității a suferit însă mutații majore după 1950, când Balta Brăilei a fost transformată, prin îndiguiri și desecări, în grânar (Insula Mare a Brăilei). Pescari din tată în fiu, rămași fără resurse, bărbații satului sunt nevoiți să devină constructori pe șantierele de construcții comuniste, unde s-au remarcat prin hărnicie și putere fizică deosebită. Este cunoscută expresia „excavatoare cu barbă” care sintetizează forța deosebită de muncă și rezistența la efort a lipovenilor.

f. SĂRBĂTORI lipovenești și pescărești

Masleniița este o sărbătoare ce exprimă bucuria ieșirii din iarnă și precedă intrarea în postul Paștelui, fiind organizată în „săptămâna brânzei”. Manifestarea constă în interpretarea de cântece tradiționale, vesele și șugubețe, de către coruri spontane de tineri care merg pe străzi, acompaniați fiind de un interpret la harmoșka (acordeon). De asemenea, se pregătesc mâncăruri specifice din lapte, brânză și ouă (fără carne): blinî (clătite), pirașki (piroști), vareniciki (un fel de colțunași) etc. Masleniița este și ultima petrecere până la Paște, pentru că în postul Paștelui era interzisă orice formă de distracție.

Festivalul Borșului (Solzului) de peste se organizează din 2013 la începutul lunii septembrie în localități reprezentative pentru comunitatea ruso-lipoveană și nu numai. La Crișan, la Jurilovca și alte localități se întâlnesc pe parcursul câtorva zile artiști și formații populare, maeștri bucătari și oameni din toate zonele Dobrogei.

Principala problemă a rușilor-lipoveni/staroveri în secolele XVIII-XIX a fost lipsa unei ierarhii ecleziastice, imposibilitatea „ungerii” preoților și preocuparea permanentă de a găsi o soluție. După eforturi îndelungate ale comunităților de staroveri (în special din spațiul românesc) în 1846 a luat ființă **Mitropolia de Rit Vechi de la Fântâna Albă** (în nordul Bucovinei la granița Ucrainei cu România).

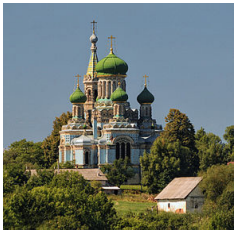

DATE DE CONTACT
ALE COMUNITĂȚILOR RUȘILOR-LIPOVENI DIN ROMÂNIA

Comunitatea Rușilor Lipoveni din România este o asociație cu caracter etnic, social, cultural și umanitar, care reunește cetățeni români, cunoscuți sub denumirile de ruși, ruși-lipoveni sau lipoveni. Comunitatea s-a constituit la 14 ianuarie 1990.

Președinte: Miron Ignat;

Adresa: Str. Dr. Rațiu, nr. 10, sector 1, București;

Tel./Fax. 021 312 0994;

e-mail: office@crlr.ro; pagina web: www.crlr.ro

Filiale ale Comunității Rușilor Lipoveni din România:

București,

jud. Tulcea (Babadag, Carcaliu, Jurilovca, Mahmudia, Mila 23, Periprava, Sarichioi, Sfiștofca, Slava Cercheză, Slava Rusă, Sulina, Tulcea);

jud. Constanța (Cernavodă, Constanța, Ghindărești, 2 Mai, Năvodari);

jud. Galați (Galați), **jud. Brăila** (Brăila), **jud. Ialomița** (Bordușani);

jud. Iași (Brătești, Focuri, Iași, Lespezi, Târgu Frumos), **jud. Suceava** (Climăuți, Gura Humorului, Fălticeni, Lipoveni, Manolea, Rădăuți, Suceava), **jud. Botoșani** (Botoșani), **jud. Neamț** (Piatra Neamț, Roman), **jud. Bacău** (Plopana).

III. TURCII, ADMINISTRATORI AI DOBROGEI ORIENTALE

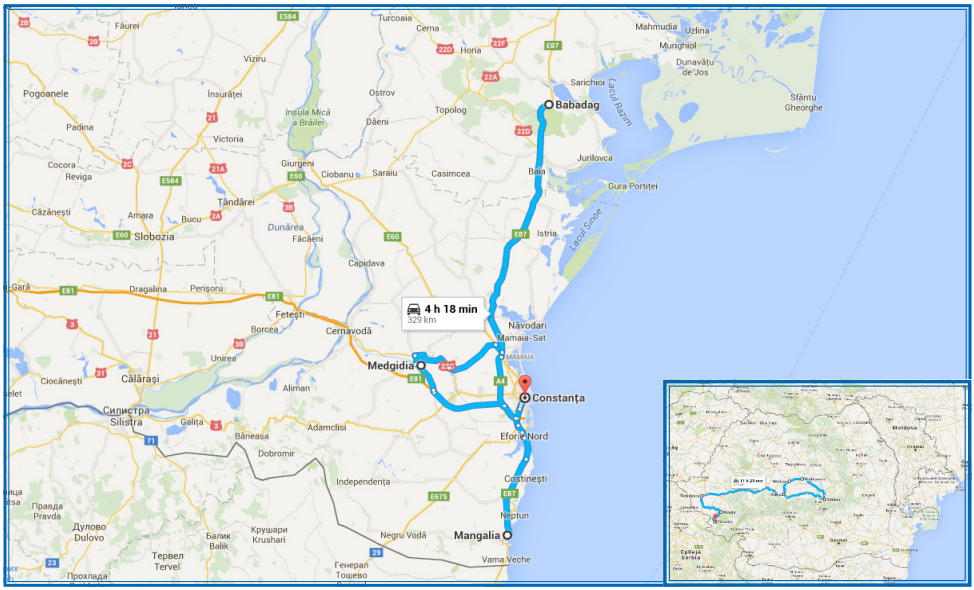

Din datele Institutului Național de Statistică, în județul Constanța trăiau în anul 2011 un număr de 20.826 de turci, din care 15.183, în municipii și orașe, iar 5.643, în comune și sate. Din cei 15.183 de turci din mediul urban, 6.525 trăiesc în Constanța, 3.340, în Medgidia, 1.474, în Mangalia și 1.136 în Băneasa. Restul, de ordinul sutelor, trăiesc în Cernavodă, Hârșova, Murfatlar, Ovidiu, Techirghiol, Năvodari și altele. În mediul rural, localitățile cu pondere mare de populație turcă sunt: Dobromir (1.751) și Cobadin (1.026), urmate de Cumpăna (507), Castelu (498), Independența (392), Amzacea (238), Valu lui Traian (196), Tuzla (170) și altele.

Din cele mai reprezentative locații ce pot fi incluse într-un circuit turistic cu valențe cultural-istorice, propunem patru localități ce păstrează și oferă obiective vizitabile relevante pentru minoritatea turcă dar și alte obiective ce pot întregi un itinerariu turistic:

►**Constanța**, ►**Mangalia**, ►**Babadag**, ►**Medgidia**.

Primele populații de origine turcă (hunii și avarii), prezente în Dobrogea, datează din sec. III. Șase secole mai târziu apar primele popoare turce venite din Asia Centrală: pecenegii, uzii, cumanii, tătarii, turcii selgiucizi și turcii otomani.

Prima consemnare documentară datează din 1264, când, în urma luptelor interne din Imperiul Anatolian Selgiucid, câteva mii de ostași de origine turcă, în frunte cu sultanul Izzeddin Keykâvus, s-au așezat în Dobrogea, în zona Babadag. **Dervișul Sari Saltuk Baba**, mentorul religios al sultanului, a avut un rol esențial în formarea religioasă și spirituală a turcilor din Dobrogea. La Babadag, Sarî Saltuk are un mausoleu venerat de musulmanii de pretutindeni.

După **bătălia de la Varna (1444)**, în timpul domniei lui Baiazid, Dobrogea intră sub stăpânire otomană care durează până în sec. XIX (1877).

Anuarele editate la Ruse între anii 1868 și 1877 arată că pe teritoriul județelor Tulcea și Constanța de astăzi, existau 196 de moschei, 18 medrese (colegii religioase), 8 gimnazii și 56 de școli primare. În prezent, în județele Constanța și Tulcea mai există 60 moschei, o parte dintre ele fiind recunoscute ca monumente istorice de o mare valoare.

În perioada otomană **învățământul** avea un caracter mai mult religios. Existau multe școli elementare prin sate și orașe. În centrele mai importante funcționau seminarii numite medrese. O instituție școlară cu tradiție a fost Seminarul Musulman din Babadag (Gazi-Ali Pasa Medresesi), înființat în 1610, care, după aproape trei secole, în 1901, a fost mutat la Medgidia (Seminarul Musulman din Medgidia). Studiile de cultură generală se efectuau în limba română, în timp ce Coranul, istoria religiei, muzica bisericească și literatura osmană se studiau în limbile turcă și arabă. Acest focar de cultură avea să creeze de-a lungul funcționării sale o pleiadă de intelectuali dintre care unii activau în domeniul cultului musulman iar alții în învățământul în limba maternă sau în alte domenii.

La început, Seminarul Musulman din Medgidia dispunea de venituri consistente de la fundațiile religioase. Ulterior, statul român a preluat subvenționarea instituției, introducând gratuitatea studiilor pentru toți elevii. Efectul a fost creșterea numărului de elevi. Sistemul a funcționat până după cel de al doilea război mondial. Seminarul a fost închis definitiv în 1965. Unii dintre absolvenții Seminarului ajungeau chiar și șefii cultului musulman din România, respectiv muftii, iar alții deveneau kadii pe lângă tribunalele românești pentru rezolvarea litigiilor specifice dintre cetățenii turco-musulmani. Alții deveneau avocați sau medici și chiar ziariști, editând ziare turcești în folosul comunității în care trăiau.

Prezența musulmană, în general, și turcă, în special, în Dobrogea alipită României după **Războiul de Independență (1877)** a fost asumată în viața de zi cu zi a locuitorilor dar și a administrației locale și centrale din acele vremuri. Ca semn al acestei recunoașteri și ca dovadă a dorinței de perpetuare și cultivare a unității în diversitate este adesea invocată „Proclamația către dobrogeni” dată la Brăila în dimineața zilei de 14 noiembrie 1878 de regele Carol I, prin care se afirma că „Dreptatea României nu cunoaște deosebire de neam şi religie”.

Bălan Zamfir, cercetător științific la Muzeul Brăilei „Carol I”

a. CONSTANȚA şi Moscheea Carol I dăruită turcilor

Constanța este cel mai cunoscut oraș-port de pe malul românesc al Mării Negre. Caracterizat de forfota turismului estival, orașul este și o importanta acumulare de vestigii istorice din diferitele perioade de dezvoltare.

În Constanța: ●Piața Ovidiu (statuia ridicată în memoria poetului roman Ovidiu exilat și decedat aici); ●Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța (colecții de artă veche greacă, romană, bizantină și otomană); ●Catedrala Ortodoxă Sfinții Petru și Pavel; ●Muzeul de Artă; ●Muzeul de Sculptură „Ion Jalea"; ●Esplanada dedicată poetului național Mihai Eminescu; ●Cazinoul din Constanța (construit în stil Art Nouveau sub influența cosmopolită a epocii, inaugurat în 1910); ●Acvariul (colecțiile de animale acvatice caracteristice Mării Negre, lacurilor dobrogene, Deltei și fluviului Dunărea); ●terase și cafenele din Centrul Vechi; ●Delfinariul; ●Stațiunea Mamaia; ●plaja „Trei papuci" (frecventată de localnici).

Constanța este cel mai vechi oraș cu locuire continuă de pe teritoriul României, primele documente din 657 î.Hr. menționând numele coloniei grecești Tomis. Cucerit de romani în 71 î.Hr., Tomis a devenit Tomis Constantiana, după sora împăratului Constantin cel Mare. Poetul roman Publius Ovidius Naso a trăit la Constanța opt ani, ultimii ai vieții sale (8–17).

Sub stăpânire otomană, după sec. XV, Constanța a devenit un sat locuit de pescari greci și de crescători tătari de cai și de oi, pierzându-și din importanță.

După Războiul de Independență (1877-1878), când Dobrogea a devenit parte a Regatului României, Constanța s-a dezvoltat continuu, redevenind oraș după construirea căii ferate ce leagă zona Mării Negre de centrul țării.

Constanta este principalul nod de acces către stațiunile din jur: Mamaia și Năvodari spre nord, Eforie Nord și Eforie Sud, Costinești, Olimp, Neptun, Venus, Saturn către sud, dar și către vechile edificii istorice ale ținutului: Cetatea grecească Histria, Monumentul roman Tropaeum Traiani și Cetatea Capidava.

Moscheea Mare Carol I, aflată în Piața Ovidiu, a fost construită în anul 1910, la dorința regelui Carol I (1866-1914), pe locul vechii geamii, Mahmudie (după numele sultanului Mahmud 1808-1839). Moscheea a fost inaugurată pe 31 mai 1913, în prezența regelui Carol I și a reginei Elisabeta. Soclul moscheii este placat cu piatră cioplită, de Dobrogea, provenită din vechea geamie Mahmudie. Mihrabul, în stil maur, este cel al geamiei Mahmudie. În Moschee se păstrează un covor de 9×16 m (490 kg, 144 mp), adus în 1965 din moscheea de pe insula Ada Kaleh. Donație a sultanului Abdul Hamid (1876-1909), covorul a fost lucrat în celebrul centru de artizanat Hereke din Turcia. Minaretul, înalt de 45 metri, are 140 de trepte. Se poate ajunge în vârful lui, pe o scară în spirală, la capătul căreia se află balconul, de unde se poate admira panorama orașului, portul și împrejurimile.

Moscheea Carol I rămâne un simbol al Constanței dar și al culturii musulmane și turce din întreaga Dobroge. Aspectul său modern, masiv, impozant, poziționarea centrală în orașul cu cea mai mare vechime din țară, face din acest edificiu un obiectiv „obligatoriu” pentru călător.

Geamia Hunkiar (Aziziye) este situată pe bulevardul Tomis, în calea turistului care merge spre Piața Ovidiu și spre Muzeul de Istorie Națională și Arheologie. Zona este frecventată de turiști și oferă un număr mare de restaurante, terase și cafenele. Geamia Hunkiar, a fost ctitorită de sultanul Abdulaziz și deschisă în anul 1869. Construcția este făcută din piatră cioplită de meșteri pietrari turci, zidurile având o grosime de 85 de cm. Geamia Hunkiar este cel mai vechi edificiu de cult musulman din oraș. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial geamia a fost avariată și închisă. A rămas în acest stadiu până în 1990 când a fost renovată și deschisă publicului vizitator.

b. MANGALIA și geamia prințesei Esmahan

Mangalia este al doilea port maritim și șantier naval al țării după Constanta. Orașul se bucură de atractivitate turistică atât prin stațiunile de litoral (Neptun, Jupiter, Venus, Saturn la nord și 2 Mai și Vama Veche la sud) cât și prin prezența unor importante baze de tratament și centre de conferință.

În Mangalia: ●Ruinele cetății Callatis (în zona falezei, zonă de conservare arheologică); ●Muzeul de Arheologie Callatis; ●Muzeul Marinei Militare.

Înainte de sec. XIII, așezarea purta numele antic Callatis și era o colonie a cetății grecești Heraclea. Odată cu năvălirea popoarelor migratoare din sec. VIII - IX, cetatea se degradează, devenind o simplă așezare de pescari. Istoriile consemnează reclădirea parțială a orașului în sec. XI, sub stăpânire bizantină dar, două secole mai târziu (1225), Mangalia a fost arsă de tătari care au așezat aici o tabără.

Schimbările majore pentru Mangalia s-au produs după alipirea Dobrogei la România, când Mangalia devine un port modern. Începând cu 1962 orașul este transformat într-un important centru turistic.

Geamia Esmahan Sultan, construită în 1575, face parte dintr-un adevărat complex religios musulman. Prințesa Esmahan a fost fiica sultanului Selim al II-lea (1566-1574) și a unei nobile venețiene, Cecilia Venier Baffo, devenită ulterior sultana Nurbanu. Nepoată a lui Suleiman Magnificul și a celebrei Hurrem, prințesa Esmahan s-a născut în 1544, iar la 16 ani a fost căsătorită cu Marele Vizir al Imperiului Mehmed Sokollu. În timp ce soțul ei era mai tot timpul plecat, Esmahan a ales să își petreacă mare parte din timp în Dobrogea, la Mangalia. În 1575, a ordonat construirea frumoasei moschei, la un an de la moartea tatălui ei.

La construcția moscheii s-a folosit piatră luată din zidurile cetății Callatis iar fântâna rituală aflată în curte a fost construită cu piatră provenită dintr-un vechi mormânt roman. Cimitirul care înconjoară geamia are morminte vechi de peste 500 de ani. Pe lângă oamenii de afaceri și înalții oficiali ai orașului, la Esmahan Sultan au fost înmormântați și generali ai Imperiului, foarte probabil, pași otomani. Dovadă stau pietrele funerare cu turban, realizate în cinstea marilor demnitari.

Complexul a fost renovat recent de un om de afaceri turc, dar păstrează componente din lemn (stâlpi, bârne) originale din sec. XVI. Împreună cu parcul, edificiul reprezintă o oază de liniște și răcoare pentru călătorul estival sau cultural ce caută vestigii istorice în contrapondere cu agitația de pe plajele pline cu turiști.

c. BABADAG, loc de naștere a turcilor din Dobrogea

Babadag este un orășel liniștit, situat între Lacul Babadag la nord și Rezervația Pădurea Babadag la sud, între dealuri cu aer curat, cu influențe saline dinspre Lacul Razim. Pe lângă natura îmbietoare, călătorul se poate îmbogăți spiritual vizitând obiectivele din centrul orașului sau din împrejurimi.

La 12 km de Babadag se află Cetatea medievală Heracleea (Enisala), ocupată succesiv de greci, romani, genovezi, sediu al unui importat principe local Dimitrie, garnizoană a Țării Românești și raia turcească.

Babadag se prezintă ca un „loc de naștere” al populației și civilizației musulmane în general și turce în special în spațiul dobrogean. Numele orașului („Muntele tatălui” sau „Muntele strămoșului”) provine de la personajul legendar, dar nu mai puțin real, numit Sarî Saltuk Baba. Orașul găzduiește o serie de edificii ale islamului dar venerate deopotrivă și de alte confesiuni din spațiul dobrogean.

Mausoleul lui Sari Saltuk Baba

În 1262, o colonie de circa 10.000 de turci, sub conducerea dervișului Sari Saltuk Baba, s-a stabilit în zona Babadagului. Sari Saltuk primise din partea împăratului bizantin Mihail al VIII-lea dreptul de a se așeza în Dobrogea, în schimbul angajamentului acestuia de a apăra militar provincia de amenințarea hoardelor tătărăști. Sari Saltuk Baba, este figura musulmană cea mai importantă din Dobrogea. Este considerat un sfânt musulman popular asimilat şi suprapus ca imagine cu mai mulți sfinți creștini, printre care Sfântul Nicolae și Sfântul Gheorghe, un călător, probabil și un iscusit politician și diplomat, un înțelept în spiritul toleranței etnice și religioase.

Sultanul Baiazid al II-lea, cu ocazia expedițiilor sale împotriva Chiliei și a Cetății Albe, în anul 1484 a construit deasupra mormântului un frumos mausoleu iar în apropiere, o moschee, un minaret, metereze și un han. Mausoleul a fost vizitat de toți sultanii în timpul incursiunilor lor spre nord, ce ajungeau în Dobrogea. **Geamia Gazi Ali Pasa**, construită în timpul sultanului Ottoman Mehmet al III-lea (1610), a fost restaurată după anii 1990 împreună cu monumentul funerar și Casa Imamului pe baza „Protocolului cu privire la Reparația monumentelor istorice turco islamice din orașul Babadag, județul Tulcea, România", semnat la Ankara în 1995 între miniștrii de externe ai Turciei și României.

În partea de răsărit a complexului găsim monumentul funerar al lui Gazi Ali Pasa, guvernator al Budinului. Întregul complex este deschis vizitatorilor.

În Babadag mai întâlnim și **Mormântul de pe deal al lui Koyun Baba** – descoperitorul osemintelor Sfântului Sari Sultuk, loc de pelerinaj pentru toate confesiunile.

d. MEDGIDIA, târg de cereale în Dobrogea otomană

Înainte de 1850, Medgidia era un cunoscută ca târg de cereale în Dobrogea otomană. Localitatea s-a bucurat de atenția sultanului Abdul Medgid, de la care și-a luat și orașul denumirea, și care a înzestrat-o cu câteva edificii precum **Moscheea Mare** și **Baia Turcească.** Geamia Abdul Medgid, numită și Moscheea Mare, este monument istoric și de arhitectură religioasă, fiind înălțată în perioada 1859 – 1865. Construcția respectă forma tradițională a așezămintelor de cult musulman, decorată la interior cu ornamente orientale și inscripții în limba arabă.

Colegiul Național Kemal Ataturk din Medgidia (urmaș al Seminarul Musulman din Medgidia) este unicul liceu din România cu profil teologic musulman și singura unitate de învățământ preuniversitar de stat care oferă elevilor externi cazare și masă gratuite în internat.

În Medgidia: ●Muzeul de artă „Lucian Grigorescu"; ●Biserica Ortodoxă „Sfinții Împărați Constantin și Elena"; ●Biserica Ortodoxă „Sfinții Petru și Pavel"; ●Mausoleul eroilor sârbi, croați și sloveni; ●Monumentul eroilor patriei; ●Expoziția de ceramică; ●Faleza Canalului Dunăre-Marea Neagră.

e. SĂRBĂTORI turcești de primăvară

Pe 21 martie turcii dobrogeni sunt în sărbătoare. Este **Nevruzul**, care se traduce prin „nev” și „uz”, adică „ziua cea nouă”. Nu întâmplător data sărbătorii se suprapune peste cea a echinocțiului de primăvară, când ziua este egală cu noaptea și când întreaga natură renaște.

Sărbătoarea debutează cu o curățenie generală. Turcii aruncă în foc haine vechi și își cumpără altele, aceasta însemnând că necazurile și problemele vechi se ard odată cu hainele. În dimineața zilei de 21 martie, tinerii pornesc în grupuri să colinde rudele și prietenii și să anunțe reînvierea naturii. Îi însoțesc muzicanți, cu tobe și trompete, și se cântă „Navrez Cirri”.

Se practică ritualul săritului peste foc, se fac sacrificări de miei și berbeci, se organizează petreceri la iarbă verde și se ciocnesc ouă vopsite în foi de ceapă, ale căror coji se aruncă și ele în foc, alături de hainele vechi. În cea de-a doua parte a zilei sunt organizate procesiuni la monumentele funerare din cimitire și se aduc omagii strămoșilor. De Nevruz, se curăță mormintele, se așază pietre funerare mormintelor noi, se plantează flori și se rostesc rugăciuni. Săracilor întâlniți în cimitire li se împart fructe, bani și mâncare.

Hâdârlez-ul se sărbătorește în fiecare an la 6 mai. Este considerată sărbătoarea renașterii naturii și a trecerii la anotimpul cald. Hâdrellez este o sărbătoare preislamică. După legendă, doi frați gemeni, Hâzâr și Iliaz, au fost izgoniți din cer de către Creator și au primit dreptul de a se întâlni, o singură dată pe an, unul devenind stăpânul Pământului și celălalt al Cerului. Aceștia au fost considerați patronii astronomici ai vieții umane. În mentalitatea tradițională a populației musulmane din Dobrogea, cei doi eroi legendari apar drept doi sfinți – Hâzâr și Kasăm, care se întâlneau în această zi pentru a anunța sosirea primăverii.

Sărbătoarea marchează începutul anului agricol, trecerea la anotimpul cald și implică practicarea unor gesturi ritualice: rostogolirea prin iarbă „ca toate relele să se ducă pe dușmani”; săritul peste foc „să se curețe totul de ce este rău”; lăsatul hainelor afară pentru ca cei doi sfinți „să le biciuiască” și posesorul hainelor „să fie scăpat de rele”; cunoașterea ursitului de către tinerele fete.

Sărbătoarea aduce în prim plan riturile de fertilitate dar implică și miturile strămoșilor, prin pomenirea străbunilor și comemorarea acestora la cimitir.

DATE DE CONTACT
ALE COMUNITĂȚILOR TURCILOR DIN ROMÂNIA

Uniunea Democrată Turcă din România este o organizație apolitică, singura recunoscută de Guvernul României ce aparține etnicilor turci, cetățeni români. Are ca obiectiv de bază exprimarea, protejarea și promovarea identității etno-culturale, lingvistice și religioase a membrilor săi:

Președinte: Osman Fedbi;

Adresa: Str. Crișana nr. 44, Constanța, jud. Constanța;

Tel. 0241 – 550 903; Fax. 0341 – 440 274;

e-mail: udtr@turc.ro; Pagina web: www.rdtb.ro

Filiale ale Uniunii Democrate Turce din România:

București,

jud. Constanța (Adamclisi, Carvăn, Cuiugiuc, Castelu, Cernavodă, Cobadin, Constanța, Cumpăna, Dobromir, Eforie, Făurei, Hârșova, Lazu, Lespezi, Mangalia, Medgidia, Năvodari, Valu lui Traian, Techirghiol, Tuzla, Văleni);

jud. Tulcea (Babadag, Fântâna Mare, Isaccea, Măcin, Tulcea);

Băneasa, Brăila, Călărași, Galați, **jud. Timiș** (Cărpiniș).

IV. UCRAINENII, ÎNTRE MUNȚII MARAMUREȘULUI

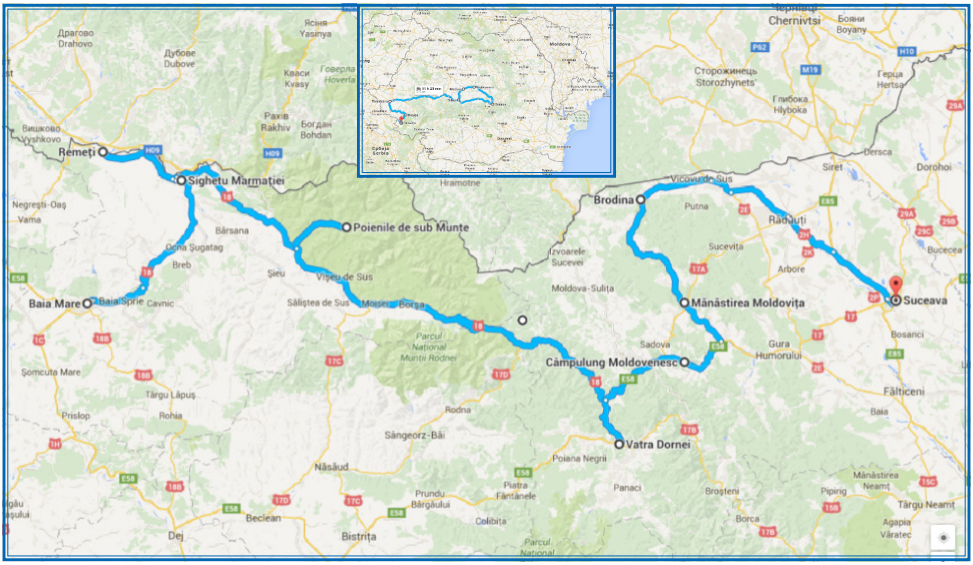

Localitățile reprezentative pentru minoritatea ucraineană, unde se păstrează limba, obiceiurile și porturile specifice sunt, în **județul Maramureș**:

►**Sighetu Marmației** (singurul centru urban cu populație ucraineană);

►**Remeți**, în apropierea localității Săpânța („Cimitirul Vesel”);

►**Crăciunești**, **Rona de Sus** și satul Coștui;

►localități de pe valea Ruscovei: **Ruscova**, **Repedea**, **Poienile de sub Munte**.

Majoritatea localităților rurale ucrainene din Maramureș se află în zone muntoase situate în apropierea graniței cu Ucraina. Cu câteva excepții aceste localități sunt destul de izolate.

În județul Suceava, ucrainenii locuiesc în comunele: Cârlibaba, Breaza, Moldova-Suliţa, Izvoarele Sucevei, Ulma, Brodina, Moldovița și Vatra Moldoviței.

Propunem un itinerariu turistic care să pornească în **Sighetu Marmației**, în apropierea căruia întâlnim comuna **Remeți** (dar și „Cimitirul Vesel” de la Săpânța), urmând apoi traseul spre regiunea Moldovei prin **Crăciunești**, **Rona de Sus**, cu o explorarea a localităților de pe **valea Ruscovei** (Ruscova, Repedea, Poienile de Sub Munte) pentru a trece apoi prin **Pasul Prislop** către **Vatra Dornei** și **Câmpulung Moldovenesc** de unde putem explora comunități ucrainene din Bucovina: Cârlibaba, Breaza, Moldova-Suliţa, Izvoarele Sucevei, Ulma, Brodina, precum și altele cu valențe turistice recunoscute precum Moldovița și Vatra Moldoviței.

Majoritatea ucrainenilor trăiesc în nordul României, în zonele din apropierea graniței cu Ucraina. În județul Maramureș trăiesc mai mult de jumătate din ucrainenii din România (30.786 în anul 2011). În județul Satu Mare trăiau 1.340 ucraineni iar în județul Suceava 5.916.

În unele regiuni, ucrainenii din România dețin denumiri alternative: „rusini", „ruteni" (în Maramureș, Banat, Crișana) - termenul de rutean este de proveniență germană și desemnează populația ucraineană din fosta Austro-Ungaria. Populația ucraineană din provinciile monarhiei s-a autodenumit drept „rusini" sau „ruși mici" (rădăcina „rus" apare în multe toponime). Alte denumiri sunt „huțuli" (în zona muntoasă a Bucovinei și a Maramureșului) sau „haholi" (în Dobrogea). La sfârșitul sec. XIX, sub influența factorului politic, apare tot mai des termenul de „ucrainean".

Începând din sec. XIX există două abordări ale identității **rusine sau rutene**. Una dintre ele îi prezintă pe ruteni ca pe o comunitate cu identitate proprie. O a doua abordare îi prezintă pe ruteni drept ucraineni. În România există o Uniune Culturală a Rutenilor, dar rutenii sunt înregistrați la recensăminte ca membri ai minorității ucrainene.

Maramureș și nordul Moldovei: Așezările ucrainene din Maramureș și nordul Moldovei sunt cele mai vechi din țară. Cea mai mare parte a satelor locuite astăzi de ucraineni sunt menționate în acte istorice (latino-maghiare în Maramureș, slavone în Moldova) din secolele XIV și XV. În 1998 Satul Ruscova din Maramureș a sărbătorit 625 de ani de la prima atestare documentară.

Dobrogea: Așezarea ucrainenilor în Dobrogea (Delta Dunării și zonele limitrofe) este legată de distrugerea de către țarina Rusiei Ecaterina a II-a a centrului politico-administrativ și militar al cazacilor din regiunea Zaporoje din Ucraina la sfârșitul sec. XVIII. Circa 8.000 de cazaci zaporojeni se stabilesc, cu încuviințarea Înaltei Porți, în zona Deltei Dunării. Grupuri de țărani din regiunile de sud ale Ucrainei au continuat să vină aici până în a doua jumătate a sec. XIX.

Banat: Comunitatea ucraineană din Banat s-a constituit la începutul sec. XX (1908-1918), când ucrainenii au venit la munci forestiere în satele Zorile, Copăcele, Cornuțel de Banat. Ucrainenii proveneau din zonele muntoase ale Transcarpatiei, și în număr mai mic din zona huţulă a Bucovinei. După anul 1970, odată cu emigrarea germanilor din Banat, ucraineni din sate bucovinene și maramureșene au cumpărat gospodăriile nemților emigrați, populând numeroase localități.

Ocupațiile tradiționale ale locuitorilor ucraineni din zona muntoasă a Bucovinei și a Maramureșului sunt păstoritul, creșterea animalelor, muncile forestiere. Încondeierea oalelor de Paște le-a adus o faimă internațională.

Religie: Prezentările actuale ale minorității menționează că etnicii ucraineni din România sunt creștini de confesiune ortodoxă, ocultând faptul că cei mai mulți ucraineni din România au fost până în 1948 de confesiune greco-catolică.

Sărbătorile religioase ale ortodocșilor ucraineni se oficiază după calendarul iulian, cu un decalaj de 13 zile față de calendarul oficial. (Biserica Ortodoxă Română a trecut la calendarul gregorian pe 1 octombrie 1924). Astfel, Crăciunul este sărbătorit de minoritatea ucraineană pe 7 ianuarie.

Salvan Monica, referent relații internaționale la Muzeul Literaturii din Iași

a. SIGHETU MARMAȚIEI, centru urban ucrainean

Sighetu Marmației, reședința de județ a Maramureșului, se situează la confluența râurilor Tisa și Iza. La sud-vest se ridică lanțul vulcanic al Munților Gutâi.

Întâlnim un amestec de clădiri tradiționale îngrijite (●zona centrală; ●Primăria; ●Memorialul Victimelor Comunismului), clădiri tradiționale (●Palatul Culturii - 1914) și clădiri „moderne”, din anii ’80 ai perioadei comuniste.

Clădirile cel mai bine semnalizate sunt ●Memorialul Victimelor Comunismului; ●Muzeul Elie Wiesel; ●Casa Muzeu Ioan Mihalyi de Apsa.

Sighetu Marmației oferă un centru istoric valoros. Întâlnim ●Muzeul Satului Maramureșean; ●Muzeul Maramureșului (sec. XVIII); ●Casa cu Cariatide (sf. sec. XIX); ●Palatul Culturii (1914); ●Biblioteca Municipală; ●Casa de Cultură.

În **Memorialul Victimelor Comunismului** din oraș, reprezentarea prezentei ucrainenilor este una de ordin religios. Este vorba de **o icoană a Sfântului Alexie Carpatinul**, închis între 1914 și 1918 la închisoarea din Sighetu Marmației, martir pentru ortodoxie. Icoana a fost adusă la muzeu de Marius Lauriuc, fiul lui Nicolae Lauriuc, fost angajat al Memorialului devenit la rândul său preot la biserica ortodoxă ucraineană.

Biserica ortodoxă ucraineană cu hramul „Înălțarea Sfintei Cruci” a fost construită între anii 1803 și 1804 în locul unei biserici de lemn. Biserica a fost inițial de rit greco-catolic. Pictura interioară originală, de factură occidentală, a fost înlocuită după 1990 cu una orientală, adecvată ritului ortodox. Stilul arhitectural ar putea fi considerat baroc, cu elemente clasiciste, exemple fiind pridvorul și frontonul triunghiular de la intrare.

În Sighetu Marmației există **singurul liceu ucrainean din România**, care poartă numele poetului romantic Taras Șevcenko (1814-1861), considerat fondatorul limbii și literaturii ucrainene moderne.

Liceul și Biserica atrag membrii minorității ucrainene prin centralitatea lor în oraș și mai ales în județ. Cele două instituții reprezintă pivoți ai identității naționale a ucrainenilor, dar și mijloace de promovare socială a tinerilor ucraineni din comunele și satele de pe valea Ruscovei.

„Cimitirul Vesel” de la Săpânța (19 km de Sighetu Marmației)

„Cimitirul Vesel” este un cimitir din localitatea Săpânța, județul Maramureș, faimos pentru crucile mormintelor viu colorate și picturile naive reprezentând scene din viața și ocupația persoanelor înhumate. Pe unele cruci există chiar versuri în care sunt amintite, deseori cu nuanțe umoristice, persoanele respective.

Ineditul acestui cimitir este diferențierea față de cultura populară, care consideră moartea ca un eveniment trist. Din 1935 datează primul epitaf, iar din anii 1960 încoace, întregul cimitir a fost populat cu circa 800 astfel de cruci, sculptate din lemn de stejar, devenind un muzeu în aer liber de natură unică și o atracție turistică.

În nord-estul județului Maramureș se află satele de pe valea Ruscovei (Ruscova, Repedea, Poienile de sub Munte), de pe valea Vișeului (Valea Vișeului, Bistra, Crasna Vișeului), Crăciunești, Rona de Sus, Coștiui, și în nord: Lunca la Tisa, Bocicoiul Mare. Spre nord-vest se află satele Remeți și Teceul Mic.

Traseul Ruscova-Poienile de sub Munte dezvăluie sate ucrainene compacte, relativ izolate, într-un peisaj muntos. În comuna Poienile de sub Munte a funcționat din 1952 protopopiatul ortodox ucrainean, aflat în subordinea Episcopiei Ortodoxe de Cluj până în anul 1990. Acesta a înlocuit Vicariatul Ortodox Ucrainean, care a funcționat la Sighetu Marmației din 1948 în 1952.

b. COȘTIUI, ocne și lacuri de sare

Pornind din Sighetu Marmației spre zonele locuite majoritar de ucraineni (valea Ruscovei), trecem neapărat prin comuna Rona de Sus și ne putem abate prin Coștui, un sat mai curând multietnic.

Coștui este situat în Depresiunea Maramureșului. Aici întâlnim exploatări de sare cunoscute din Antichitate. Vechile ocne sunt prăbușite și umplute cu apă, cu excepția ocnei Apaffi unde este amenajat un lac cu apă sărată exploatat turistic. **Băile Sărate Coștui** sunt funcționale. În anii 1980 s-au făcut reparații la galeriile de acces ale Minei Apaffi în vederea includerii acesteia în circuitul turistic.

c. Biserica de lemn din RUSCOVA

Zona cea mai caracteristică și compactă unde locuiesc ucrainenii este valea Ruscovei. Localitatea Ruscova este situată pe cursul inferior al râului cu același nume. Relieful este muntos cu peisaje remarcabile, păduri și fânețe. Fauna este bogată de asemenea: cerbi, mistreți, urși, lupi, râși, păstrăv, lostriță.

Biserica de lemn din Ruscova a fost ridicată pe locul actual în 1954 (până în 1954 a fost amplasată în centrul comunei), din lemnele fostei biserici parohiale. În Ruscova, biserica de lemn a fost adusă din parohia Moisei, unde a fost construită în 1779. Biserica nu mai respectă formele inițiale. Câteva detalii vechi au fost integrate în noua construcție, îndeosebi portalul sculptat de la intrare, cu pisania de la 1779. Lângă aceasta se află o biserică ortodoxă ucraineană construită după 1990.

d. Biserica de lemn ucraineană din POIENILE DE SUB MUNTE

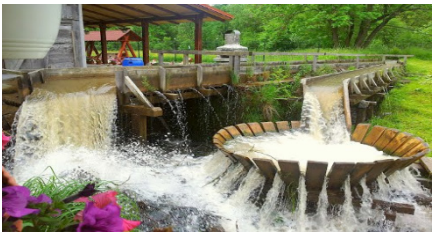

Cea mai îndepărtată localitate de pe valea Ruscovei și cea mai populată de ucraineni este comuna Poienile de sub Munte. Aici drumul se termină. La nord se vede piscul Farcău, la sud Pietrosul. Localitatea este situată în Rezervația Vârful Farcău - Lacul Vinderel - Vârful Mihailecu. Peisajul de munte este remarcabil, cu păduri și fânețe, cu faună și floră bogate. Comuna are un aspect prosper și curat. Alternează case moderne și case tradiționale, din lemn, din ce în ce mai puține.

Biserica din lemn din sec. XVI sau XVIII (în funcție de sursă) seamănă cu bisericile tradiționale din lemn maramureșene, dar acoperișul în formă de clopot și șirul lat de streșini arată influențe ucrainene. Biserica este monument istoric necesitând restaurare interioară.

Comuna se bucură de existența unui **Centru Cultural Huțul** înființat prin Programul de Cooperare Transfrontalieră ENPI Ungaria-Slovacia-România-Ucraina 2007-2013.

Mocănița de pe Valea Vaserului

Valea Vaserului măsoară 50 km, din Vișeu de Sus până la stația terminală Comanu. Ea cuprinde o zonă împădurită enormă nelocuită. Singura cale de acces o reprezintă calea ferată forestieră, faimoasa „mocăniță”. Valea Vaserului face parte din Parcul Natural „Munții Maramureșului” și se află sub protecție europeană.

Părăsind Vișeul de Sus și Stațiunea montană Borșa, se poate trece prin Pasul Prislop către regiunea Bucovinei, unde întâlnim alte comunități de huțului.

Istoricii le atribuie diverse origini, nefiind considerați o etnie de sine stătătoare par a se înrudi, mai mult cultural decât lingvistic, cu alte populații slavofone ce locuiesc în Munții Carpați. Portul este vizibil distinct de cel al populațiilor învecinate, muzica are unele elemente comune cu cea maghiară, în vreme ce unele obiceiuri își găsesc analogii la alte populații carpatice, cum ar fi maramureșenii vorbitori de română. Huțulii sunt cei care au dus mai departe faima încondeierii ouălor, încrustațiilor în lemn și os, dar și portul popular din zona de munte.

În județul Suceava, huțulii locuiesc în comunele: Cârlibaba, Breaza, Moldova-Sulița, Izvoarele Sucevei, Ulma, Brodina, Moldovița și Vatra Moldoviței.

e. Herghelia LUCINA, de la Moldova Sulița

În România, huțulii dispun de o organizație proprie, UGAEH („Uniunea Generală a Etniei Huțule”), care a inițiat Festivalul Huțulilor, la Herghelia Lucina din comuna Moldova-Sulița, celebră pentru caii de rasă huțulă crescuți acolo. Festivalul a devenit o manifestație anuală, ținută de obicei în prima duminică din iulie.

Herghelia Lucina este situată în Obcinele Bucovinei la o distanta de 45 de km nord-vest de municipiul Câmpulung Moldovenesc.

Înainte de înființarea hergheliei de cai huțuli, începând cu anul 1788, Lucina a fost întrebuințată ca pășune alpină pentru caii de diferite vârste și rase de la herghelia Rădăuți. În anul 1856 s-a înființat herghelia de cai huțuli sub comanda cavalerului colonel Martin Von Hermman. Această rasă era apreciată de armata austriacă datorită abilităților excepționale ale cailor de a se strecura pe potecile de munte, pe marginea prăpăstiilor dar și datorită faptului că puteau duce o încărcătură impresionantă, nefiind pretențioși la condițiile de hrănire, prezentând o rezistență și un grad de adaptabilitate excepționale.

Rasa Huțul face parte din rasele de cai autohtone și este în prezent tipul reprezentativ al calului de munte. Herghelia Lucina organizează cursuri de călărie pentru începători și avansați, iar pentru iubitorii muntelui oferă locuri de campare și posibilitatea parcurgerii numeroaselor trasee montane.

Alte câteva elemente reprezentative ale huțulilor din Bucovina sunt caii, trâmbițele și păstoritul, dansurile și costumele populare, tradiția lucrăturilor în lemn și graiul specific, încondeierea ouălor de Paște (**Muzeul Internațional al Ouălor Încondeiate** de la Moldovița), păstrăvăriile și apele repezi de munte, stânele specifice Bucovinei.

f. SĂRBĂTORI ucrainene de iarnă

Crăciun la Ucrainenii Maramureșeni se sărbătorește pe 7 ianuarie (pe stil vechi, după calendarul Iulian).

În Ajunul Crăciunului nu se mănâncă până seara. Este un ritual întreg de a aranja masa în seara de Crăciun. Începând cu legatul picioarelor mesei cu un lanț, care simbolizează unitatea familiei pe parcursul anului care trebuie să vină. Sub masă, se pune fân sau otavă, simbol al ieslelor în care s-a născut Iisus. În cele patru colțuri ale mesei se pune câte un cățel de usturoi, pentru a alunga spiritele rele, câte o monedă, care semnifică bogăția în anul care vine și câte o nucă care simbolizează unitatea familiei. După aceea, se pune fața de masă.

Primul lucru care se aduce pe masă este colacul pe care noi îl numim „Crăciun”. Pe lângă colac se pregătesc 12 feluri de mâncare de post (neapărat trebuie să fie 12) iar felul principal cu care se începe masa de Ajun este ceea ce numim noi „cutea”, un fel de colivă, dacă ar fi să dau un echivalent în bucătăria românească. Este o fiertură de grâu, îndulcită cu miere, cu nucă și cu mac, fiecare din componente având o semnificație aparte. Grâul ca simbol al vieții, macul care alungă spiritele rele, nuca pentru unitatea familiei iar mierea, curățenie spirituală.

Se pregătește pește, renumiții colțunași ucraineni, cu cartofi, cu varză, cu vișine. Musai să fie 12 feluri de mâncare.

Colacul se ține pe masa până în Ajunul Anului Nou când se taie și se mănâncă.

Horinca, distilat de fructe cu mare tradiție și căutare în zonă, ajunge la peste 60% alcool. Chiar dacă nu este un obicei să fie consumată în ajunul Crăciunului, regulile pot fi ușor încălcate într-o atmosferă de sărbătoare.

Emilia Codrea,

profesor la Liceul Ucrainean Tars Șevcenco din Sighetu Marmației

DATE DE CONTACT
ALE COMUNITĂȚILOR UCRAINENILOR DIN ROMÂNIA

Uniunea Ucrainenilor din România este o organizație cu profil etnic, neguvernamentală, neconfesională și nonprofit. Uniunea Ucrainenilor din România este o organizație reprezentativă parlamentară a comunității ucrainene.

Președinte: Nicolae Miroslav Petreţchi;

Adresa: Str. Radu Popescu nr. 15, sector 1, Bucureşti;

Tel./Fax. 021 222 0737, 021 222 0755;

e-mail: uur.secretariat@gmail.com; pagina web: www.uur.ro

Oraș/Județ	Reprezentant	Telefon (004)
Arad/Arad	Miculaiciuc Gavrilă	0257/37.04.10
Rogojești/Botoșani	Semciuc Victor	0231/62.54.62
Bucureşti	Colotelo Iaroslava	
Caransebes/Caraș Severin	Liber Ivan	0255/51.20.71
Cluj Napoca/Cluj	Herbil Ioan	0264/48.40.90
Galați/Galați	Nicolaiciuc Vichentie	0336/88.30.27
Iași/Iași	Hrihorciuc Victor	0332/40.80.56
Sighetu Marmației/Maramureș	Petreţchi Miroslav	0262/31.40.14
Satu Mare/ Satu Mare	Horvat Liuba	0261/76.86.86
Suceava/Suceava	Sauciuc Ilie	0230/52.20.67
Timișoara/Timiș	Hleba Gheorghe	0356/46.04.75
Tulcea/Tulcea	Cernencu Dumitru	0240/52.29.99

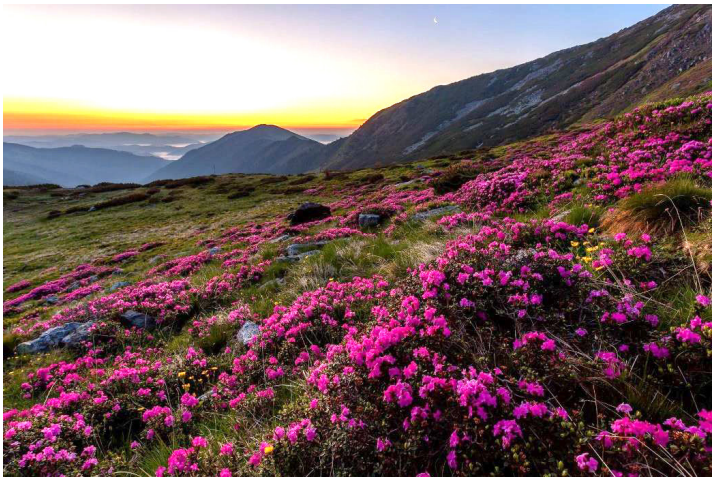

V. TRADIȚIE ȘI MODERNITATE EVREIASCĂ ÎN ROMÂNIA

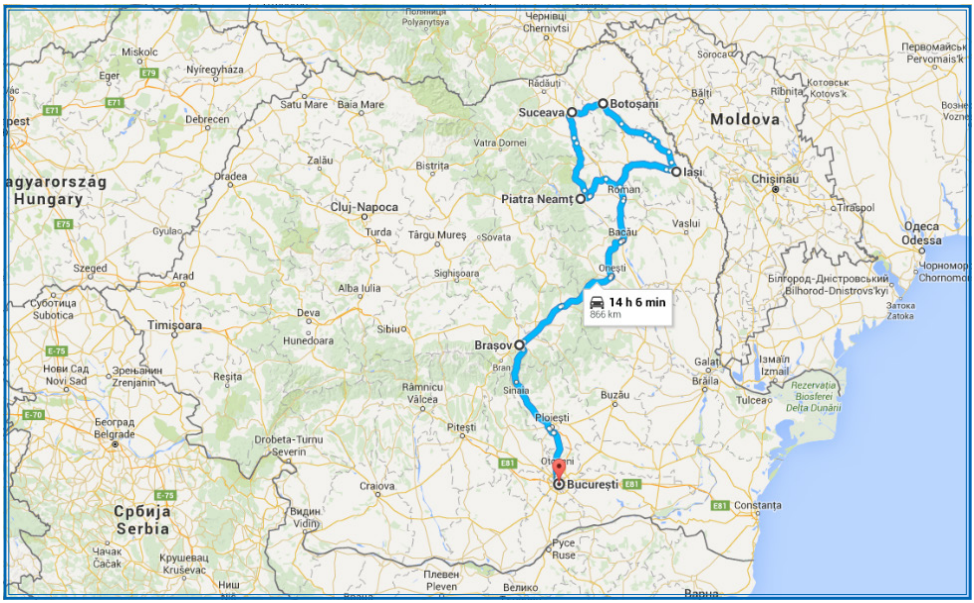

Evrei în Moldova (nord-est)

►**Iași** (Sinagoga Mare, Sinagoga Merarilor, Pomul Verde, Pogromul);

►**Botoșani** (Centrul Vechi, Săveni, Dorohoi);

►**Suceava** (Sinagoga „Gah”, Cimitirul Evreiesc);

►**Gura Humorului**;

►**Piatra Neamț** (Sinagoga de lemn);

Evrei în Țara Românească (sud)

►**București** (Templul Coral, Sinagoga Mare, Memorialul Holocaustului, Teatrul Evreiesc de Stat în limba idiș, Avangarda cultural artistică);

(Valea Prahovei, Sinaia);

►**Brașov** (Sinagoga Neologă, Sinagoga Albastră);
(Râșnov, Bran).

Pe teritoriul României există un număr de 125 temple / sinagogi din care aproape jumătate sunt active sau parțial active. Având în vedere arhitectura deosebită a multor sinagogi, numeroase dintre ele sunt declarate monumente istorice și/sau arhitecturale, fiind protejate prin lege, ca de exemplu: Templul Coral și Sinagoga Mare din București, Templul din Cetate din Timișoara, Templul Vechi din Botoșani etc. Comunitățile evreiești număra cca. 765 de cimitire dispuse în diferite localități din România. Localitățile mai mari din România (ca București, Timișoara, Buzău, Brăila etc.) au băi evreiești publice, realizate de asemenea cu mult gust arhitectural și cu o funcționalitate deosebită.

Una din cele mai dramatice pierderi în materie de diversitate etnică și culturală a României de astăzi în raport cu cea de acum 100 de ani este legată de populația evreiască. Dacă în 1930 locuiau în România 451.892 de etnici evrei, în 2011 mai puteam întâlni doar 3.271 dintre aceștia.

Deși secolul XX a fost unul dramatic pentru minoritatea evreiască din România, istoria convieţuirii dintre români și evrei de-a lungul secolelor și chiar mileniilor demonstrează participarea etnicilor evrei la civilizația românească.

Până în sec. XI, evreii apar în legăturile comerciale ce legau Bizanțul de Rusia și Polonia, dezvoltând prezența acestei populații pe valea râului Siret.

În sec. XV-XVII se remarcă valurile de imigrări din Polonia și Galiția către Moldova și ulterior Muntenia. Sunt evrei târgoveți care reușesc să acceadă la funcții importante la curțile domnești: secretari personali ai domnitorului sau medici personali, sfetnici sau creditori ai coroanei.

În sec. XVIII, negustorii evreii apar în regiunea Moldovei ca actori ai dezvoltării economice, chemați de boierii moldoveni pentru înființarea de noi târguri și pentru dezvoltarea comerțului. Acestor „invitații" le răspund valuri migratorii din Galiția și Polonia ce se extind apoi și către Țara Românească.

Secolul XIX a fost marcat de aceeași migrație nord-sud a populației evreiești ducând la diversificarea ocupațiilor și modernizarea economică a târgurilor și târgușoarelor moldovenești. Dacă urbanitatea și comerțul sunt caracteristice etniei evreilor, acestea au fost susținute și de interdicția de posesiune asupra terenurilor care a definit raportul evreilor cu autoritățile vremii.

Evreii au sosit și s-au stabilit în **Moldova** în principal prin nordul și nord-estul regiunii, pe unde au pătruns comercianți evrei care făceau legătura între Polonia și Galiția, pe de o parte, și Imperiul Otoman, pe de altă parte. Existau adevărate axe de circulație orientate de la nord la sud, ce străbăteau Moldova pe valea Siretului și estul Țării Românești. Datorită acestora s-au constituit fluxuri comerciale importante ce au permis în timp stabilirea evreilor în localitățile deja existente, iar ulterior chiar crearea de către aceștia a faimoaselor târguri și târgușoare evreiești din Moldova. În Moldova se stabilesc grupuri de evrei „târgoveți" încă înainte de anul 1500, lucru dovedit și de existența în cimitire a pietrelor tombale.

În **Țara Românească**, numărul evreilor stabiliți după 1803 a fost mult mai redus comparativ cu celelalte provincii românești, poate și datorită transformărilor politice și economice prin care Imperiul Otoman va trece în acest secol.

Creșterea demografică, dezvoltarea economică și intelectuală a comunităților evreiești au dus și la o serie de curente antisemite, mai ales în Moldova și mai ales la începutul **secolului XX.** Caracteristică perioadei este creșterea explozivă a numărului de evrei în toate provinciile istorice românești în primele trei decenii. O altă trăsătură este descreșterea numerică puternică în perioada 1939-1945, din cauza deportărilor impuse de regimul nazist din Germania cu care România era aliată, cât și din cauza unor acțiuni antisemite desfășurate de mișcări naționaliste extremiste („Garda de Fier"). O altă scădere numerică importantă, continuă și constantă, a avut loc și după anul 1948, odată cu crearea statului Israel.

Dana Lungu, redactor la editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iași

V.1. *Târguri moldovenești crescute de evrei*

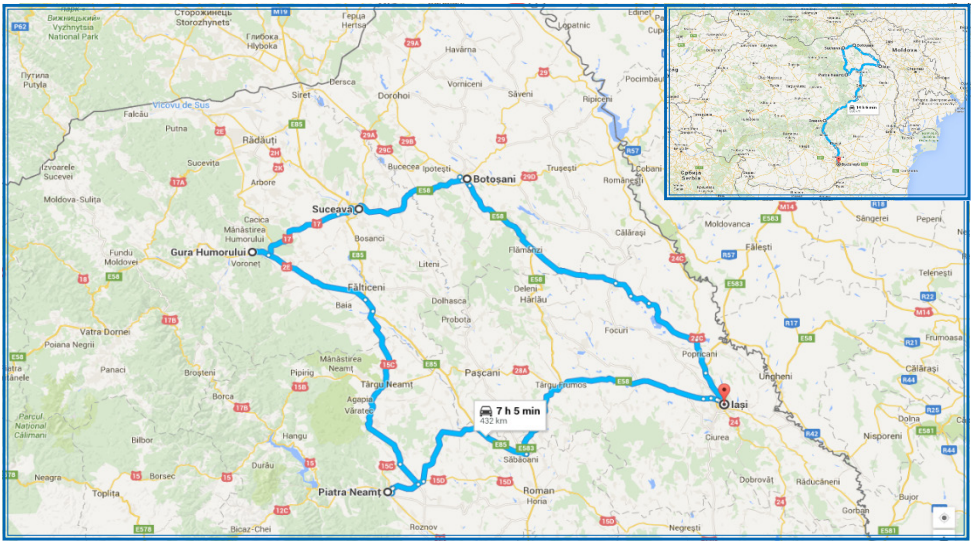

Traseul turistic propus pentru regiunea Moldovei include o serie de orașe a căror populație a fost în mare măsură evreiască între cele două războaie mondiale, precum: ►**Iași**, ►**Botoșani**, ►**Suceava** (Gura Humorului), ►**Piatra Neamț**.

a. Cea mai veche sinagogă și cel mai vechi teatru în IAȘI

Orașul Iași este unul din cele mai mari orașe ale Regiunii de Nord-Est, centru administrativ, cultural și universitar, vechea capitală a regiunii istorice Moldova. Peste 60.000 de studenți învață la universitățile din oraș. Aici se află prima universitate din România (1860).

În Iași: ●Palatul Culturii; ●Complexul Palas; ●Bulevardul Ștefan cel Mare (Biserica Trei Ierarhi, Teatrul Național, Mitropolia Moldovei și Bucovinei); ●Piața Unirii; ●Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”; ●Parcul Copou; ●Parcul Expoziției; ●Grădina Botanică; ●Mănăstirile Golia, Galata, Frumoasa și Cetățuia.

Sinagoga Mare a fost construită în perioada 1657-1671, fiind cel mai vechi edificiu de cult mozaic de pe teritoriul României. Este cea mai renumită și cea mai cunoscută sinagogă din Iași, fiind socotită cel mai vechi monument de arhitectură din România. Sinagoga a fost inclusă în 2004 pe Lista monumentelor istorice din județul Iași. Sinagoga Mare este simbol al vechimii și continuității comunității evreiești în Iași.

Sinagoga Merarilor. Cu timpul, ca urmare a creșterii numerice a populației evreiești din Iași, în cartierul Târgu' Cucului (devenit o zonă centrală a comunității evreiești din Iași) s-au construit numeroasele sinagogi. Unele dintre acestea nu aveau formă de sinagogă, fiind, de cele mai multe ori case adaptate cultului. Lăcașele evreiești de cult erau organizate pe bresle, existând Sinagoga Merarilor, a Cizmarilor, a Croitorilor, a Muzicanților, a Țelalilor, a Măcelarilor, a Cușmarilor, a Pietrarilor etc. Sinagoga Merarilor a fost construită în sec. XIX în apropiere de Sinagoga Mare și este în prezent complet reabilitată, fiind poziționată lângă **Centrul Comunitar Evreiesc din Iași.**

„Pomul Verde". În centrul Iașului, vis-a-vis de Teatrul Național, se găsește o placă memorială: „Aici a ființat primul teatru evreiesc din lume, „Pomul Verde" întemeiat în 1876 de Avram Goldfaden". Avram Goldfaden, poet, dramaturg și actor rus de origine evreiască, avea să monteze și primul teatru evreiesc din New York.

Închis în timpul celui de-al doilea război mondial, „Pomul Verde" a fost transformat în anul 1949 în Teatrul Evreiesc din Iași, care în anul 1956 a luat numele lui Avram Goldfaden. Odată cu scăderea numărului de spectatori, pe măsură ce evreii din Iași emigrau în Israel, Teatrul Evreiesc s-a desființat în anul 1963 iar clădirea sa a fost demolată.

La 27 decembrie 1976, s-a dezvelit **bustul lui Avram Goldfaden**, amplasat în fața Pomului Verde. La data de 15 octombrie 2002 a fost dezvelit un obelisc amplasat chiar pe locul unde a funcționat din august 1876 „Pomul Verde".

Pogromul și „trenurile morții”. În orașul Iași și în împrejurimile acestuia se păstrează și sunt încă descoperite informații, locuri și inscripții cu privire la pogromul din 27-29 iunie 1941. Se păstrează o placă memorială pe zidul fostei Chesturi de Poliție, pentru victimele evreiești ucise în curtea acesteia și o placă memorială la Gara din Iași pentru „trenurile morții” ce au transportat în vagoane de vite, zile în șir mii de evrei până când cea mai mare parte dintre ei au murit din lipsă de apă și aer. Pogromul de la Iași care a dus la moartea a peste 13.000 de evrei rămâne una din traumele majore ale comunității evreiești din Moldova și ale istoriei recente a României.

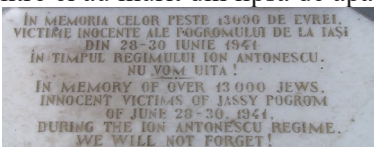

b. BOTOȘANI, oraș vechi de târgoveți evrei

Botoșani. Fiind amplasat la intersecția principalelor drumuri comerciale, între secolele XIV și XIX, Botoșaniul a fost un înfloritor târg al Moldovei și un centru al producției meșteșugărești. Începând cu 1870, orașul a pierdut influența economică, deoarece a devenit un capăt de linie ferată secundară. Târgul a devenit unul de importanță locală, înregistrându-se o scădere importantă a comerțului.

În Botoșani: ●Centrul vechi; ●Parcul Mihai Eminescu; ●Biblioteca Județeană; ●Memorialul Ipotești (dedicat poetului național Mihai Eminescu).

Centrul vechi evreiesc. Orașul Botoșani a avut o comunitate evreiască extrem de puternică. Între cele două războaie mondiale, numărul evreilor îl depășea pe cel al românilor. Amintim ca obiective evreiești: Centrul vechi, Sinagoga Mare, Cimitirul Evreiesc (pietre funerare din sec. XVI). Centrul Vechi al Botoșanilor a fost un centru comercial, predominant evreiesc, parte constitutivă din vechiul cartier evreiesc și un ansamblu arhitectural relevant deopotrivă pentru comunitatea evreiască, pentru istoria locului, pentru dezvoltarea urbană, cea capitalistă, precum și pentru circulația influențelor arhitecturale.

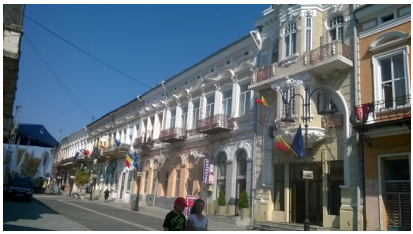

Târguri evreiești în județ. În județul Botoșani mai întâlnim Sinagoga din Săveni (singura sinagoga din țară scoasă la vânzare din lipsa de membri ai comunității), Sinagoga și Cimitirul Evreiesc din Dorohoi cu una din cele mai vechi inscripții pe piatră funerară (1640). În data de 8 iulie 2015 a fost inaugurat Muzeul de Istorie a Evreilor din Moldova de Nord, „Shlomo David” din Dorohoi comemorând Pogromul din 1 iulie 1940.

c. SUCEAVA, Sinagoga Gah și Cimitirul Evreiesc

Suceava se numără printre cele mai vechi și mai importante așezări ale României. A fost atestată documentar în anul 1388, în vremea în care domn al Moldovei era Petru al II-lea Mușat, cel care a mutat capitala de la Siret la Suceava. A îndeplinit rolul de capitală a Principatului Moldovei timp de aproape două secole, până în 1565. Istoria așezării se leagă de numele câtorva dintre cei mai cunoscuți voievozi ai Moldovei, precum Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și Petru Rareș.

În Suceava: ●Cetatea de Scaun a Sucevei; ●Curtea Domnească; ●Biserica Mirăuți; ●Mănăstirea Zamca; ●Muzeul Satului Bucovinean.

O parte dintre evreii care au ajuns în Suceava se așază în zone rurale și dezvoltă ferme. O altă parte se stabilește în micile orașe unde încurajează dezvoltarea economică, mulți fiind implicați în activități comerciale și mici lucrări manuale. La 1826, din 62 de companii comerciale, 44 erau deținute de evrei. Pe lângă negustori, mai erau proprietari de mici ateliere meșteșugărești, cârciumari și hangii, cămătari, constructori, proprietari de terenuri. La sfârșitul sec. XIX, comunitatea evreilor din Suceava dispunea de un templu și opt case de rugăciune publică. Înainte de 1940 existau în județ mii de evrei care au contribuit din plin la dezvoltarea orașelor și care dețineau fabrici, școli, ateliere, depozite, prăvălii.

Sinagoga Gah, construită în anul 1870, este singura sinagogă funcțională din județul Suceava, beneficiind de restaurări în 1910, 1975, 1983 și 2003. Comunitatea evreilor din oraș intenționează să introducă sinagoga în circuitul turistic și să o facă accesibilă publicului.

Printre personalitățile evreiești care s-au născut în Suceava este de amintit **Norman Manea**, scriitor și om de cultură care trăiește din 1986 în Statele Unite ale Americii. El este unul din cei mai traduși romancieri români.

Mai există un **cimitir vechi evreiesc** unde sunt pietre tombale din sec. XVIII inscripționate în ivrit și limba germană.

Și în celelalte orașe din județ au existat puternice comunități evreiești: Rădăuți, Frasin, Siret, Câmpulung Moldovenesc, Fălticeni etc. Adeseori, aceste comunități nu mai numără nici un membru.

d. GURA HUMORULUI cu pietre funerare

Gura Humorului, poziționată la jumătatea distanței dintre Suceava și Câmpulung Moldovenesc, este o stațiune turistică ce face deschiderea către zona montană și către „ținutul mănăstirilor" medievale din Bucovina: Humor, Voroneț (monument istoric recunoscut internațional), Moldovița și Sucevița.

În Gura Humorului: ●Muzeul Obiceiurilor Populare din Bucovina; ●Parcul Ariniș; ●Pârtia Șoimul.

În a doua jumătate a sec. XIX, **comunitatea evreiască** a crescut constant, iar în anul 1856 s-a înființat cimitirul evreiesc. Evreii practicau meserii legate de comerț, export de cereale și de cherestea, dar erau și meșteșugari (croitori, cizmari, cojocari) sau intelectuali (arhitecți, ingineri, medici și avocați).

Sinagoga Mare a fost construită în anul 1871, de către prosperul om de afaceri Wolf Kleinberg. Ea a fost refăcută la începutul secolului XX.

Cimitirul evreiesc din orașul Gura Humorului este înscris pe Lista monumentelor istorice din județul Suceava din anul 2004. El datează din sec XVIII. Aici se află 2000 de pietre tombale pe care sunt sculptate stele funerare impresionante.

e. Sinagoga de lemn din PIATRA NEAMȚ

Piatra Neamț constituie un punct de plecare fie pentru rutele montane ce duc spre Durău, la poalele muntelui Ceahlău ori spre Cheile Bicazului, fie spre Târgu Neamț, pe „drumul mănăstirilor". Orașul are o bogată viață culturală, aici având loc anual festivaluri internaționale de teatru, muzică și arte plastice.

În Piatra Neamț: ●Muzeul de Istorie și Arheologie; ●Muzeul de Artă; ●Muzeul de Artă Eneolitică; ●Teatrul Tineretului; ●Parcul Central; ●Muzeul Curții Domnești; ● Biserica Sf. Ioan și Turnul Clopotniță; ●Telegondola; ●Muntele Pietricica.

Sinagoga de lemn. La extremitatea estică a fostei Curți Domnești, în imediata apropiere a Liceului „Petru Rareș", se află Sinagoga de lemn, monument mărturie a numeroasei comunități evreiești care a existat încă din evul mediu.

Actuala construcție s-a ridicat pe locul alteia mai vechi. Vechea sinagogă a fost de piatră, dar de la începutul secolului XVIII nu s-a mai îngăduit decât ridicarea unor sinagogi de lemn, ceea ce explică și materialul folosit la construirea acestui monument.

Vechiul cimitir evreiesc de pe muntele Pietricica are pietre vechi de mormânt datând din a doua jumătate a secolului XVII.

V.2. *Temple și avangarda evreiască în sudul României*

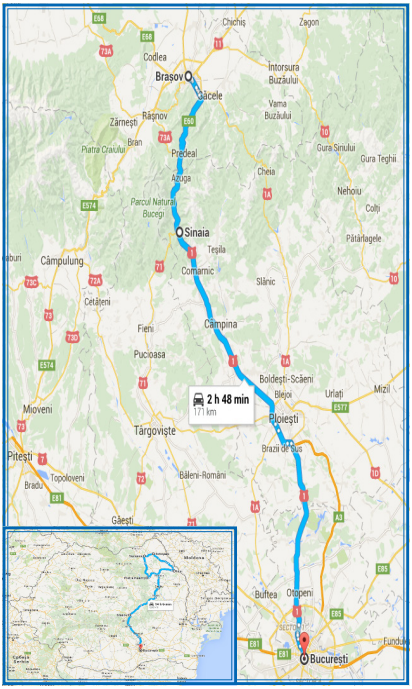

Traseul turistic propus pentru zona de Sud a țării include mai întâi **Bucureștiul**, capitala României, cu o serie de obiective evreiești:

- Templul Coral,
- Sinagoga Mare,
- Memorialul Holocaustului,
- Teatrul Evreiesc de Stat,
- Avangarda cultural artistică.

După o vizită în acest centru urban, propunem un traseu ce urcă pe Valea Prahovei prin Sinaia până în **Brașov** unde poate fi vizitată Sinagoga Neologă și Sinagoga Albastră.

a. BUCUREȘTI, oras cu tradiții si avangardă

București, capitala României, este foarte bogat din punct de vedere cultural și turistic, având muzee, biserici și clădiri importante. Majoritatea clădirilor istorice sunt construire înaintea primului și celui de-al doilea război mondial, ele dând supranumele orașului de „Micul Paris”.

În București: ●Calea Victoriei; ●Palatul Regal; ●Cercul Militar Național; ●Lipscani (centrul vechi); ●Banca Națională a României; ●Universitatea București; ●Clădirea CEC; ●Spitalul Colțea; ●Palatul Patriarhiei; ●Palatul Parlamentului (una dintre cele mai mari clădiri din lume); ●Ateneul Român; ●Biblioteca Centrală Universitară; ●Palatul Cotroceni; ●Muzeul Național de Istorie a României; ●Muzeul Național de Artă; ●Muzeul de Istorie Naturală „Grigore Antipa”; ●Muzeul Țăranului Român; ●Muzeul Satului „Dimitrie Gusti”; ●Parcul Cișmigiu; ●Parcul Herăstrău; ●Parcul Tineretului; ●Restaurante istorice (Carul cu Bere, Hanu’ Manuc, Capsa).

Mărturii despre organizarea primelor **comunități evreiești** în Țările Române se întâlnesc în numeroase documente, cronici, note de călătorie, începând din sec. XVI. Bucureștiul devine către sfârșitul sec. XVII un important centru al prezenței evreilor în Muntenia. Acest lucru este demonstrat și de prezența pietrelor tombale în cimitirele evreiești, cea mai veche fiind datată 1682. Începând din sec. XVI-XVII, evreii au avut un cartier în zona Căii Văcărești.

Obiective evreiești: ●Templul Coral; ●Sinagoga Mare; ●Muzeul Evreiesc din vechea Sinagogă (Sinagoga Meseriașilor); ●Memorialul Holocaustului; ●Teatrul Evreiesc de Stat în limba idiș; ●Avangarda cultural artistică.

Templul Coral

Templul Coral este cel mai mare lăcaș de cult al evreilor din București. Edificiul este amplasat ultracentral. A fost construit între anii 1864-1866, inaugurarea lui având loc în 1867 cu participarea diplomaților străini și a membrilor guvernului. Construcția a reușit să păstreze aspectul mauro-bizantin și a beneficiat de-a lungul anilor de mai multe îmbunătățiri: în anul 1892 s-a construit cel de-al doilea nivel al galeriei; în 1932 a fost renovat și a apărut o nouă aripă (sala de conferințe și festivități, o cameră a clerului, muzeul, arhiva și biblioteca). O nouă renovare a avut loc în 1945, iar o alta s-a finalizat în anul 2014.

Templul avea un cor care cânta și în afara serviciului divin. În 1902 a luat ființă Asociația de Cultură Muzicală Orpheu. În 1897 este fondată Societatea de gimnastică, scrimă și lectură Aurora. Aici funcționa școala primară, secundară și gimnazială de băieți dar și Institutul secundar de fete. Deși a trecut prin numeroase devastări de-a lungul istoriei, Templul Coral a rămas sanctuarul principal al evreilor din București.

Sinagoga Mare din București

Sinagoga Mare, cunoscută la început ca „Sinagoga Poloneză”, a fost construită între anii 1845-1846 de către comunitatea evreilor așkenazi proveniți din Polonia și este primul mare edificiu de cult al acestei obști. Conform tradiției, pe acest loc s-ar fi aflat anterior patru mici lăcașe de cult iudaic ridicate de diferite categorii de meseriași.

Memorialul Holocaustului

Perioada cea mai dificilă pentru comunitatea evreilor din România a fost cea a guvernării legionaro-antonesciene și în care statul român a fost condus în stil dictatorial de mareșalul Ion Antonescu. E o pagină dramatică a istoriei veacului din urmă. Monumentul ridicat în capitala României în amintirea Holocaustului are o dimensiune recuperatoare și de asumare a acestei tragedii a contemporaneității.

Teatrul Evreiesc de Stat în limba idiș

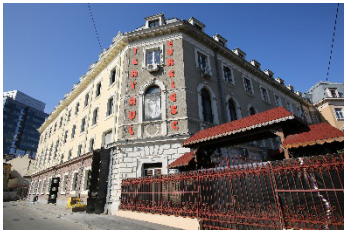

În anul 1948, Teatrul Evreiesc din București a devenit instituție de stat. În ultimul sfert de veac, Teatrul Evreiesc de Stat a efectuat câteva apreciate turnee în S.U.A., Canada, Israel, Germania, Austria, Rusia, Elveția, Franța, Grecia, luând parte și la o serie de manifestări internaționale.

De asemenea, Teatrul Evreiesc de Stat a organizat și găzduit, în 1991 și 1996, Festivalul Internațional al Teatrului de Limbă Idiș. În anul 2002, a fost coorganizatorul Festivalului Național al Teatrelor Minoritare din România, iar în anul 2003 a fost coorganizator și gazdă al primului Festival de Cultură Idiș din Europa. La aproape 130 de ani de istorie, la mai bine de cinci decenii de activitate ca instituție de stat, ca singurul ansamblu de acest gen cu existență neîntreruptă, Teatrul Evreiesc de Stat din București are un profil distinct, reprezentativ atât pentru mișcarea teatrală din România, cât și pentru peisajul contemporan al artei scenice de limbă idiș.

Avangarda cultural artistică evreiască

Nume mari de scriitori avangardiști evrei sunt legate de București: Ion Vinea, Tristan Tzara, Marcel Iancu, Benjamin Fundoianu, Ilarie Voronca, Stephan Roll, Sașa Pană etc. De asemenea, amintim o serie de artiști evrei: Jules Perahim, Max Herman Maxy, Victor Brauner sau Marcel Iancu. Acesta din urmă studiase arhitectura la Zurich, unde frecventase reuniunile artistice de la „Cabaretul Voltaire” și participase împreună cu Tristan Tzara la inițierea mișcării dadaiste.

După întoarcerea în Romania, Marcel Iancu a pictat și a expus la expoziții împreună cu Milița Petra și cu Margareta Sterian și s-a afiliat unor cercuri avangardiste cu o componentă eterogenă ca „Art Nouveau” și „Criterion”. Marcel Iancu a publicat împreună cu Horia Creangă și Octav Doicescu manifestul „Către o arhitectură a Bucureștiului”, o adevărată pledoarie pentru o capitală modernă.

Se mai păstrează în București blocuri în stil modernist create de Marcel Iancu.

b. BRASOV, oraș al meșteșugarilor și comercianților medievali

Spre Brașov: stațiuni turistice pe Valea Prahovei; Sinaia (Complexul Peleș, reședință a monarhilor României; Cazinoul; Mănăstirea Sinaia; Casa Nicolae Iorga; cota 1400).

Brașovul este unul dintre cele mai active orașe turistice ale României. Vechea urbe, înființată de Cavalerii Teutoni, este unul din puținele orașe din Evul Mediu care s-a conservat. Breslele puternice (aurari, țesători, postăvari, armurieri, fierari, arămari și croitori) au transformat Brașovul într-un puternic centru meșteșugăresc. S-au construit aici ziduri de cetate și bastioane, turnuri de supraveghere și de pază, depozite și piețe, ateliere și prăvălii, hanuri, biserici și spitale.

În Brașov: ●Piața Sfatului; ●Biserica Neagră; ●Turnurile Vechii Cetăți; ●Poarta Ecaterina; ●Cartierul Schei (biserica Sf. Nicolae și Prima Școală Românească).

Lângă Brașov: ●Poiana Brașov; ●Muntele Postăvaru; ●Râșnov (așezare medievală); ●Castelului Bran (fortăreața istorică și reședință a Reginei Maria).

Primii evrei s-au stabilit în Brașov în anul 1807. Încet, încet, au venit tot mai mulți, astfel că s-a închegat o comunitate ai cărei membri se ocupau în special cu negustoria. Existau printre evrei și buni meseriași (pălărieri, croitori, zugravi, bijutieri) dar și medici sau actori. În anul 1940, numărul lor ajunsese la 6.000, dar după al doilea război mondial, evreii au emigrat în masă, astfel că acum în Brașov mai trăiesc doar aproximativ 200 de membri.

Cei care trec pe strada Poarta Şchei pot admira frumusețea unui imobil ridicat de evrei ca loc de închinăciune, **Sinagoga Neologă** construită între anii 1899-1901. Ea este folosită și în prezent în scopuri rituale. Pe lângă sinagogă funcționează un restaurant, o casă de ajutor reciproc și un serviciu de asistență la domiciliu.

Această impresionantă sinagogă nu a fost însă singurul lăcaș de cult al evreilor brașoveni. Puțini știu că pe strada Castelului, în spatele unei curți, ascunsă privirilor, se găsește **Sinagoga Albastră**, ridicată de evreii de rit ortodox.

Construită în 1924, sinagoga este acum dezafectată, doar câte un pasionat de istorie mai intrând din când în când în curtea unde se află monumentul. Zidul exterior al edificiului este o adevărată operă de artă. Decorațiunea peretelui este realizată din faianță albastră, în mijloc aflându-se menora iar de o parte și de alta doi lei poleiți.

DATE DE CONTACT
ALE COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA

În anul 2006 s-au împlinit 70 de ani de la înființarea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești (FUCER), devenită ulterior Federația Comunităților Evreiești din România (FCER).

Federația Comunităților Evreiești din România http://www.jewishfed.ro/

Oraș/Județ	Reprezentant	Telefon (004)	E-mail
Alba Iulia/Alba	Borza Lia	0258 817 840	comevalba@gmail.com
Arad/Arad	Schlesinger Ionel	0257 281 310	cea@rdslink.ro
Bacău/Bacău	Butnaru Izu	0234 534 714	ce.bacau@gmail.com
Baia Mare/Maramureş	Salic Nachman	0262 211 231	comunitate_ev_baiamare@yahoo.com
Bârlad/Vaslui	Rabinovici Haim	0235 412 001	comevbarlad@yahoo.com
Bistriţa/Bistriţa–Năsăud	Deac Fredi	0745 616 496	comunitateaevreilorbistrita@yahoo.com
Botoşani/Botoşani	David Iosef	0231 514 659	ce.botosani@gmail.com
Brăila/Brăila	David Segal Iancu	0239 611 230	comunitate_braila@yahoo.com
Braşov/Braşov	Roth Tiberiu	0268 511 867	ce.brasov@gmail.com
Bucureşti	Paul Schwartz	021 3131 782	ceb@comunitateaevreilor.ro
Cluj-Napoca/Cluj	Schvartz Robert	0264 596 600	comevcluj@upcmail.ro
Constanţa/Constanţa	Sorin Lucian Ionescu	0241 611 598	comunitateaevreilorconstanta@gmail.com
Craiova/Dolj	Sabetay Cornel	0351 434 036	cecraiova@yahoo.com
Dej/Cluj	Misu Rosenberg	0264 215 179	comev.dej@gmail.com
Deva/Hunedoara	Liviu Lacatusu	0254 215 550	lacatusuliviu@yahoo.com
Petroşani/Hunedoara	Rosenfeld Marius	0727 786 631	mariusrosenfeld@yahoo.com
Dorohoi/Botoşani	Ioji Sacagiu	0231 611 797	
Fălticeni/Suceava	Gold Strul	0230 542 431	cevfalt@yahoo.com
Focşani/Vrancea	Rond Mircea	0237 623 959	ce_focsani@yahoo.com
Galaţi/Galaţi	Blumer Sorin	0236 413 662	jgalatz@gmail.com
Huşi/Vaslui	Costache Clim	0769 259 475	comunitatea.evreilor.husi@gmail.com
Iaşi/Iaşi	Ghiltman Abraham	0232 313 711	comunitatea.evreilor.iasi@gmail.com
Lugoj/Timiş	Bloch Ivan Eric	0256 351 802	ibloch@sysbet.eunet.ro
Oradea/Bihor	Koppelman T. Felix	0259 434 843	ceoradea@yahoo.com
Piatra Neamţ/Neamţ	Nadler Emanuel	0233 223 815	comevrnt@yahoo.com
Piteşti/Argeş	Davidovici Aurel	0248 211 781	aureldavidovici@yahoo.com
Ploieşti/Prahova	Herdan Adela	0244 511 932	comevr@clicknet.ro
Rădăuţi/Suceava	Kofler Igo	0230 561 333	ce.radauti@gmail.com
Reşiţa/Caraş-Severin	Schnabel Ivan	0255 221 469	comunitate_resita@yahoo.com
Roman/Neamţ	Wexler Iancu	0233 726 621	
Satu Mare/Satu Mare	Decsei Nicolae	0261 713 703	cesatumare@gmail.com
Sibiu/Sibiu	Deutsch Otto	0269 216 904	cesibiu@yahoo.com
Sighetu Marmaţiei /Maramureş	Markus Hari	0262 311 652	jcomu@yahoo.com
Suceava/Suceava	Golda Sorin	0230 213 084	cevreilor@clicknet.ro
Tecuci/Galaţi	Aizic Iancu	0745 321 703	evcomtecuci@yahoo.com
Timişoara/Timiş	Luciana Friedman	0256 201 698	cetim@rdstm.ro
Târgu Mureş/Mureş	Dub Vasile	0265 266 455	comev_tgm@yahoo.com
Tulcea/Tulcea	Feinblat Solomon	0240 512 545	comunitate_tulcea@yahoo.com
Vatra Dornei/Suceava	Corduban Ana	0230 371 957	
Zalău/Sălaj	Dan Has	0744 647 119	danhaszalau@yahoo.com
Tg.Neamţ/Neamţ	Marcel Grinberg	0722 250 710	marcel_greenberg@hotmail.com

PROIECTUL „MINORITĂȚI MINORE”

Catalogul cultural turistic și **Filmul documentar** şi **Studiul** cu privire la cinci minorități naționale din România au fost elaborate în cadrul proiectului „Minorități minore”, finanțat printr-un Grant oferit de Norvegia, Islanda, Liechtenstein și Guvernul României în cadrul Programului PA17/RO13 „Promovarea diversității în cultură și artă în cadrul patrimoniului cultural european”. Proiectul a fost derulat de **Fundația Corona din Iași** în parteneriat cu **Muzeul Național al Literaturii Române Iași.**

Bugetul total al proiectului este de 952.193,20 lei din care 856.878,66 lei finanțare nerambursabilă.

Obiectivul general al proiectului: Recuperarea prin studiu a moștenirii cultural-istorice a minorităților etnice cu slabă vizibilitate în prezent, **conștientizarea** acesteia în rândul publicului larg printr-un film documentar, **promovarea** și **valorificarea** ei prin evenimente publice, printr-un catalog cultural turistic al minorităților conținând oferte/trasee turistice pentru piața de profil.

Proiectul urmărește recuperarea, conștientizarea, promovarea și valorificarea moștenirii cultural-istorice a minorităților etnice din România care au fost semnificative demografic și au avut o contribuție importantă în dezvoltarea țării în perioada interbelică dar care sunt în prezent în declin demografic și cărora, prin consecință, li se acordă o mai mică atenție la nivel politic și mediatic. Proiectul urmărește susținerea unei diversități etnice și culturale mai largi, istorică dar și actuală, aducând în prim plan o serie de „minorități minore”: germani, ruși-lipoveni, turci, ucraineni și evrei.

Obiectivul specific 1: Recuperarea moștenirii cultural-istorice a minorităților naționale cu slabă vizibilitate în prezent printr-un Studiu cultural-istoric cu privire la 25 de locații / evenimente / personalități legate de 5 minorități istorice din România, utilizând documentarea livrescă și cercetarea de teren în 5 zone relevante ducând la un Raport de studiu cu privire la minoritățile „minore”.

Proiectul abordează mai puțin diversitatea etnică din punct de vedere demografic a Românei actuale și mai mult diversitatea etnică și culturală a României interbelice și reminiscențele actuale ale patrimoniului cultural al minorităților din acea epocă. S-a impus astfel o etapă inițială de studiu cultural istoric, pe de o parte livresc, la distanță, iar pe de altă parte la fața locului, investigând atât patrimoniul material cât și istorii orale ale minorităților. Studiul a fost orientat spre evaluarea valorii de piață a patrimoniului în sensul identificării de obiective și istorii orale atractive pentru public.

Raportul studiului cultural istoric este disponibil în limba română pe DVD ataşat şi pe pagina web a proiectului: http://minoritati.fundatiacorona.ro/

Obiectivul specific 2: Conștientizarea moștenirii cultural-istorice a minorităților în rândul marelui public prin realizarea unui Film documentar pornind de la cele 25 de obiective documentate și difuzarea acestuia la posturi TV și pe internet cu audiență în rândul a minim 50.000 de persoane.

Proiectul are un accentuat caracter de promovare a unei diversități cultural-etnice în declin. Promovarea diversității cultural-etnice istorice a României s-a realizat prin producția unui Film documentar și difuzarea acestuia prin canale cu deschidere pentru marele public în vederea conștientizării de către acesta a importanței moștenirii cultural-istorice a minorităților.

Filmul documentar în cinci episoade (câte unul pentru fiecare minoritate) este disponibil pe DVD ataşat şi pe pagina web a proiectului: http://minoritati.fundatiacorona.ro/

Obiectivul specific 3: Promovarea moștenirii cultural-istorice a minorităților prin prezentarea și dezbaterea Studiului cultural istoric și a Filmului documentar, prin momente artistice și culinare (dans, muzică, bufet tradițional) în cinci Gale ale minorităților derulate în cinci locații cultural-istorice cu participarea a 25 de reprezentanți ai minorităților, a 25 de specialiști în domeniu și a 200 de spectatori din publicul larg.

În completarea demersurilor de promovare pe canale media s-au organizat cinci Gale ale minorităților, evenimente publice cu implicarea reprezentanților minorităților, cu invitarea specialiștilor în domeniu, a marelui public și a mass-media. Evenimentele au inclus proiecția Filmului documentar, dezbateri avizate, momente cultural artistice și culinare, un concurs de amenajare a unor standuri prin implicarea a 26 de unități școlare reprezentând minoritățile abordate.

Detalii despre derularea celor cinci Gale ale minorităților sunt postate pe pagina web a proiectului: http://minoritati.fundatiacorona.ro/

Obiectivul specific 4: Valorificarea moștenirii cultural-istorice a minorităților prin elaborarea și promovarea unui Catalog cultural turistic, pornind de la Studiul inițial și de la Filmul documentar.

S-a elaborat un Catalog cultural turistic al minorităților având ataşat Filmul documentar. Materialele au fost distribuite în rândul a 500 de licee din România, 100 de agenții de turism din țară și 100 din străinătate, 50 de posturi TV din țară și 50 din străinătate și 100 de organizații/instituții comunități/autorități relevante din țară, din UE și din statele donatoare.

Catalogul cultural turistic este disponibil în limba română pe pagina web a proiectului: http://minoritati.fundatiacorona.ro/

Catalogul Cultural Turistic a fost realizat pe baza unui studiu cultural istoric cu privire la cinci minorități naționale desfășurat cu participarea:

- **Romanică Bogdan Paul**, Romanică Roxana (coordonatori),
- **Tudorescu Claudia**, Vidin Cecilia Luiza (minoritatea germană),
- **Condrat Paul**, Condrat Florentina (minoritatea ruso lipovenească),
- **Bălan Zamfir**, Tacu Andreea (minoritatea turcă),
- **Salvan Monica**, Gheorghiță Amelia Iuliana (minoritatea ucraineană),
- **Lungu Dana**, Leșu Georgiana Iuliana (minoritatea evreiască).

Studiul cultural istoric este atașat în format electronic pe DVD.

Catalogul Cultural Turistic a fost dezbătut în cadrul a trei workshop-uri organizate la Iași, Cluj-Napoca și Constanța cu participarea reprezentanților minorităților, ai instituțiilor publice și ai agențiilor de turism și moderate de:

- **Sile Irina Maria** (expert media),
- **Lungu Dan** (expert cultural),
- **Mrejeru Vasile** (expert turism).

porțelan vajnic hârcă maior boscorodi cufăr
lac vest activ hâd harbuz fald hâtru bubă boz caterincă
firmă aghiotant cauciuc artilerie ciocni bentiță bază criță burlac
briliant arendă ciubotă birjar agitație butelcă calic crainic
barcaz budă șorț borș clăpăug
birjă slut rostopască
birou brigadă bragă buldozer cobză
fălțui bulion socoti tașcă scorni șleau
burlac vata teoretic șpăltui șină smântână
agent caracatiță panaramă țigaretă tencui șvab șotie
pașaport poliție raion ramă paiață valț tabac tabac spilcuit
poveste potcoavă pufoaică șurub turn țel tolăni coțofană
portofel toropi
ramă plită valma
rasol lector podină
poștă tologi zarvă
pușcă potroace
șpraiți vătaf buhai
vană pocriș
șapirograf grund polonic
țigară zețar zoaie holtei

Germani

Evrei

Ruși lipoveni

Turci

Ucrainieni

flașnetă pensulă toropit alai darabană domol holeră
maistru pantof abanos alăută arșic agă arșice

Fundația Corona

FUNDAȚIA CORONA
Bld. PĂCURARI, Nr. 21
tel. 0232 244 530; fax. 0232 244 536;
www.fundatiacorona.ro

MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE IAȘI
Str. V. POGOR, Nr. 4
tel. 0232 410 340; fax. 0232 213 210;
www.muzeulliteraturiiiasi.ro

Muzeul National al Literaturii Române Iași